

DRETS DELS POBLES INDÍGENES I CONTRACTACIÓ PÚBLICA

L'extracció del liti i les falles de
la Transició Verda

alterNativa
Intercanvi amb Pobles Indígenes

PER A LA
COHERÈNCIA
DE LES
POLÍTIQUES
PÚBLIQUES

Autoria i Edició: alterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes

Data de publicació: octubre 2023

El contingut d'aquesta publicació és responsabilitat exclusiva d'alterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes i no reflecteix necessàriament l'opinió de l'Ajuntament de Barcelona.

ÍNDEX

I. Mineria i Pobles Indígenes	
Marc de drets internacionals dels Pobles Indígenes	8
Perspectives de l'extractivisme en territoris indígenes	17
Obligacions del sector extractiu: història d'una asimetria normativa	21
II. La contractació pública socialment responsable a l'Ajuntament de Barcelona	
Marc normatiu i mecanismes de contractació pública	29
De la denúncia a la inclusió dels drets humans en els processos de contractació pública	34
Possibles impactes en l'exterior de la contractació del sector de la mobilitat elèctrica de l'Ajuntament de Barcelona	39
III. Drets dels Pobles Indígenes en la contractació pública: una mirada en l'àmbit de la mobilitat elèctrica	
Instrumentos i mecanismes pels Drets col·lectius en la Contractació Pública	44
Sistema d'indicadors de Drets Humans i Pobles Indígenes en relació a la Consulta i el Consentiment	55

INTRODUCCIÓ

Com a organització amb una llarga trajectòria dins el coneixement, reconeixement i la defensa dels drets col·lectius dels Pobles Indígenes, alterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes (alterNativa d'ara endavant) tenim una visió que és transversal en tots els nostres projectes i accions: els Pobles Indígenes ens ofereixen la possibilitat de qüestionar i replantejar les bases de la nostra societat. Enfront l'individualisme que caracteritza les dinàmiques socials, polítiques i econòmiques pròpies del Nord Global, els modes diversos en que diferents Pobles Indígenes entenen el món que els envolta, i del que formen part, pot apropar-nos a entendre el desenvolupament, el benestar i la relacionalitat d'una manera més equilibrada entre lo col·lectiu i lo individual.

La nostra missió com a entitat és la transformació social i la defensa dels drets col·lectius dels Pobles Indígenes. Precisament per això, és que posem aquestes perspectives i qüestions esmentades sobre la taula i denunciem la vulneració de drets que els processos extractivistes generen en els territoris Indígenes, aquells que, justament per la conservació i relació que aquests pobles tenen amb el seu entorn, conserven una quantitat considerable de recursos naturals. L'afectació a les seves terres, convertides en territoris de sacrifici, no és considerada dins la transició verda fomentada des de la compra pública. És a partir d'aquesta realitat que en aquest informe ens concentrem en els procediments de compra pública i el rol que hi juguen en la vulneració dels drets dels Pobles Indígenes.

En aquest procés d'apropament, hem comprovat que, malgrat els esforços dels darrers anys en incorporar criteris de responsabilitat mediambiental i social, tant per part de diverses administracions públiques com d'entitats socials, resulta encara complex incloure mesures que puguin obligar les empreses a respectar els drets humans si volen contractar amb l'administració. I, com passa sovint, la qüestió dels drets col·lectius dels Pobles Indígenes no ha estat considerada més enllà de l'anècdota en aquest àmbit. No pretenem amb aquesta constatació fer una crítica a la feina feta, al contrari, des d'alterNativa reconeixem que és complicat trobar encaix en aquestes lluites relacionades amb assumptes i geografies amb les quals, a priori, no sembla haver-hi una relació molt estreta. L'engranatge legislatiu tampoc no ajuda a fer-ho possible, i assumim que és part de la nostra feina intentar omplir aquest forat.

És des d'aquesta percepció que portem ja 3 anys intentant posar sobre la taula aspectes que considerem clau en l'àmbit de la compra pública socialment responsable. En un primer

intent, al 2020 vam presentar un informe¹ (titulat *Obstáculos y oportunidades para la inclusión de cláusulas sociales y vinculadas con los derechos humanos de personas y pueblos indígenas en la contratación pública en Cataluña*), juntament amb l'Institut de Drets Humans de Catalunya, on diverses informacions i conclusions treien a la llum els obstacles i dificultats d'aquest encaix. La normativa jurídica que regula la contractació pública a Catalunya és la Llei 9/2017 de Contractes del Sector Públic (LCSP) a través de la qual arriben les Directives del Parlament Europeu i del Consell. Tot i que l'objectiu de la LCSP és regular la contractació del sector públic incorporant de manera transversal criteris socials i mediambientals, no té com objectiu la protecció dels drets humans. Aquest fet acaba beneficiant i protegint a les empreses en comptes de les poblacions que poden ser víctimes d'accions qüestionables per part d'aquestes. Aquest informe conclou que el disseny i la forma en que els Estats han acotat els sistemes de contractació pública és la gran limitació pel compliment de les bases que farien de la compra pública una compra pública responsable.

Tot i que el contingut d'aquest informe és altament rellevant per la temàtica que ens convoca, aquest té una mirada eminentment jurídica i vam considerar que calia completar-lo amb aquest que presentem ara, en el qual obrim el focus per posar la mirada sobre les afectacions que la transició energètica pot causar als Pobles Indígenes. La necessària "descarbonització" dels sistemes de producció, emmagatzematge i mobilitat comporta, segons totes les previsions, un augment exponencial de la demanda de molts minerals, anomenats "crítics". A més, aquesta transició comença a estar molt present en els processos de compra pública, almenys d'aquelles administracions més conscienciades. En aquesta línia, vam tenir la possibilitat de conèixer algunes resistències contra la mineria del liti en territoris dels salars andins, dins l'anomenat "Triangle del liti" (que inclou territoris d'Argentina, Bolívia i Xile) i vam pensar que aquí teníem el lligam: territoris indígenes en perill per l'extracció de liti, que serà utilitzat majoritàriament per muntar bateries per a vehicles elèctrics; vehicles que comencen a ser els més demandats en les societats del Nord Global i, també, en les licitacions públiques.

Com anunciàvem al principi, tot i que gran part de les nostres societats no disposa de molts coneixements sobre la situació dels drets dels Pobles Indígenes, des d'alterNativa hem apostat sempre per pensar propostes que facin canviar aquesta situació, que prioritzin perspectives sorgides del benestar col·lectiu i que qüestionin els paràmetres de la nostra societat occidental. A més, la qüestió de la compra pública socialment responsable no és

---

¹ Per consultar l'informe es pot accedir al següent enllaç:
https://www.idhc.org/arxius/recerca/1600267299-EstudioClausulasSociales_maquetado_v_20200814_v2.pdf

tampoc de coneixement comú. Per tant, en aquesta publicació hem volgut fer un repàs dels aspectes que considerem més rellevants per entendre d'on partim, on som i on volem arribar.

Així, sota el nom "Àmbit Teòric", fem un repàs al marc normatiu de drets dels Pobles Indígenes, posant especial èmfasi en la Consulta i el Consentiment, dos aspectes fonamentals per les seves lluites i que emanen de les dues principals eines internacionals de drets col·lectius desenvolupades fins ara: el Conveni 169 de l'Organització Internacional del Treball i la Declaració de les Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes. També oferim una petita perspectiva de la relació entre les empreses mineres i els Pobles Indígenes, i de com podem esperar que evolucioni en aquest marc d'enlairament de les energies "verdes". Per últim, analitzem breument el marc internacional que regula la relació entre les empreses i el respecte als drets humans.

La segona part de la publicació, que porta el nom "Àmbit aplicat", entra en la qüestió de la contractació pública i està dividida en dues seccions. En la primera, fem un repàs dels aspectes que considerem més rellevants, en termes de defensa de drets, de la Llei estatal de Contractes del Sector Públic, que regula aquests procediments. Repassem, també, alguns dels avenços normatius de l'Ajuntament de Barcelona i diversos estudis i informes d'entitats socials que ens han semblat més rellevants sobre aquesta qüestió. Per últim, fem una ullada als impactes específics de la mineria del liti en la zona dels salars andins. En la segona secció, mirem d'aportar algunes propostes (basades en informacions extretes d'estudis i informes elaborats per organitzacions amb qui compartim projectes, objectius i visions) com a contribució perquè es puguin tenir en compte els drets col·lectius dels Pobles Indígenes en els processos de compra pública.

Tanquem la publicació amb un epíleg que vol recollir d'alguna manera la visió d'alterNativa pel que fa a la necessària transició energètica i material si volem reduir tan com sigui possible les conseqüències de la crisi climàtica que ja tenim a sobre.

Esperem que amb tot aquest recorregut es puguin entendre millor les nostres propostes i d'on surt la seva justificació. I esperem també obrir la porta al coneixement (i a encoratjar anàlisis més profundes i concretes) sobre les afectacions de les nostres actuacions en el "Nord Global" sobre els Pobles Indígenes. L'abandonament de les societats del carbó i el petroli és imprescindible, però s'ha de mirar més enllà per esbrinar quines poden ser les conseqüències de les nostres polítiques arreu del món i de les alternatives que estem proposant dins els discursos de la transició verda. No es tracta únicament de reduir el consum o de dur a terme un consum responsable segons els filtres propis del Nord Global, sinó que és imperant considerar altres realitats, altres maneres de relacionar-se i entendre el món, per construir dinàmiques productives i de consum diferents. I, reprement l'inici d'aquesta introducció, poden ser els Pobles Indígenes qui ens apropin a aconseguir aquests objectius. Com a persones de drets que són, hem d'assegurar que els Pobles Indígenes tinguin presència i agència quan es fan els plec de clàusules socials per part de les

administracions públiques, doncs fins i tot dins la compra pública ètica i responsable trobem que els Pobles Indígenes estan invisibilitzats.

ÀMBIT TEÒRIC

I. Minería i Pobles Indígenes

MARC DE DRETS INTERNACIONALS DELS POBLES INDÍGENES

Com senyala Rodolfo Stavenhagen² el debat sobre els Pobles Indígenes va començar fa més de 500 anys, arrel del mal anomenat “descobriment”. A l’Espanya colonial va sorgir la qüestió de com justificar el genocidi i l’espoli al continent americà. En un primer moment es va inventar el *requeriment*³ i, anys més tard, Francisco de Vitoria, un dels pares del dret internacional, va proposar un “dret de gentes” pretesament igualitari, que incloïa el dret a la comunicació, a migrar, al comerç o a predicar (només l’Evangeli)... però també un dret a la “guerra justa” en nom de la protecció de la resta de drets. Aquest constructe era profundament desigual i asimètric en la pràctica, ja que només les elits colonials decidien les definicions i els criteris que es feien servir per defensar aquests drets⁴.

Des d’aleshores, tant els imperis colonitzadors com els estats nacionals sorgits d’aquells van continuar imposant els seu model d’organització política, social, jurídica i econòmica, arribant al segle XX amb intents d’assimilació i de portar el “desenvolupament” als Pobles Indígenes (nota 1).

No negarem l’esforç internacional per arribar a la formulació final de la Declaració Universal dels Drets Humans (DUDH d’ara endavant) i la importància d’aquest document com a fonament de tota una sèrie d’acords i tractats internacionals, com el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics (PIDCP d’ara endavant) i el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (PIDESC d’ara endavant). No obstant això, pel que fa als Pobles Indígenes, des de les lleis de Francisco de Vitoria fins la DUDH, hi ha almenys dues coses en comú: la seva capacitat de participació en l’elaboració d’aquests documents ha estat inexistent i sovint s’han utilitzat per intentar imposar-los per la força el model occidental de “progrés”.

Des que, sobretot a partir dels anys 70, els moviments indígenes del món van poder prendre part en espais internacionals de debat i decisió, les coses han canviat força en el plànol teòric i legislatiu, tot i que no tant en el dia a dia dels pobles. Els dos instruments fonamentals sorgits en aquestes darreres dècades per a la defensa dels drets dels Pobles Indígenes són

---

² Rodolfo Stavenhagen. “Los derechos de los pueblos indígenas: esperanzas, logros y reclamos”, en *Pueblos indígenas y derechos humanos*. Universitat de Deusto, 2006. Disponible en <https://iwgia.org/en/documents-and-publications/documents/publications-pdfs/spanish-publications/515-universidad-de-deusto-libro-pueblos-ind%C3%ADgenas-y-derechos-humanos-2006-es/file.html>

³ Per més informació consultar: <https://ciudadseva.com/texto/requerimiento/>

⁴ Per aprofundir en aquestes qüestions veure per exemple: Luigi Ferrajoli. *Derechos y garantías. La ley del más débil*. Trotta, 2004, p. 118; Tzvetan Todorov. *La conquista de América (el problema del otro)*. Madrid, Siglo XXI, 1998, p. 158; Walter D. Mignolo. “La colonialidad: la cara oculta de la modernidad”, disponible en https://monoskop.org/images/5/57/Mignolo_Walter_2009_La_colonialidad_la_cara_oculta_de_la_modernidad.pdf

el *Conveni 169 sobre Pobles Indígenes i Tribals de l'Organització Internacional del Treball* (C169 o Conveni d'ara endavant) i la *Declaració de Nacions Unides sobre els Drets del Pobles Indígenes* (DNU DPI o Declaració d'ara endavant).

* * *

El C169, redactat el 1989 i que va entrar en vigor l'any 1991, és, encara ara, *l'únic instrument jurídic vinculant*, pels països que el ratifiquen, en l'àmbit internacional sobre els drets dels Pobles Indígenes. Potser és per això que només ha estat ratificat per 24 països (entre ells bona part dels d'Amèrica Llatina i l'Estat Espanyol, que el va ratificar el febrer de 2007). A pesar que els Pobles Indígenes no van poder participar en el seu redactat (algunes organitzacions van poder assistir a les discussions com a observadores⁵), constitueix un gir de 180 graus en la filosofia que marcava fins llavors el dret internacional dels drets humans, introduint el reconeixement dels Pobles Indígenes com a *subjectes de drets col·lectius*. La primera part del Conveni conté una peça clau de la lluita del pobles pels seus territoris, el *dret a la consulta*. L'article 6 estableix que:

"1. En aplicar les disposicions del present Conveni, els governs hauran de:

- a) consultar els pobles interessats, mitjançant procediments apropiats i en particular a través de les seves institucions representatives, cada vegada que es prevegin mesures legislatives o administratives susceptibles d'afectar-los directament;*

(...)

"2. Les consultes portades a terme en aplicació d'aquest Conveni hauran d'efectuar-se de bona fe i d'una manera apropiada a les circumstàncies, amb la finalitat d'arribar a un acord o aconseguir el consentiment sobre les mesures proposades" (la **negreta** és nostra)

La consulta es contempla també com a dret front a l'explotació del subsol o l'alienació de terres, entre d'altres. A més, en casos de trasllat i reubicació dels pobles, *"només hauran d'efectuar-se amb el seu consentiment, donat lliurement i amb ple coneixement de causa."* (art. 16.2). L'OIT ha establert a més que la consulta ha de ser *"prèvia"* en successius informes dels seus òrgans de control, concretament *"amb suficient antelació perquè aquesta consulta resulti efectiva i significativa"*⁶. Per la seva part, l'article 7.1 afegeix que la participació dels Pobles Indígenes no es pot limitar als processos de consulta, sinó que han de tenir dret a *"participar en la formulació, aplicació i avaluació dels plans i programes de desenvolupament nacional i regional susceptibles d'afectar-los directament"*.

La segona part del C169, relativa a la terra, aborda altra qüestió cabdal per la defensa de drets dels Pobles Indígenes. Així: *"Haurà de reconèixer-se als pobles interessats el dret de propietat i de possessió sobre les terres que tradicionalment ocupen."* (art. 14). Segons l'article 13, *"[l]a utilització del terme terres (...) haurà d'incloure el concepte de territoris, la*

---

⁵ Magdalena Gómez. "El convenio 169 de la Organización Internacional del Trabajo", en *Pueblos indígenas y derechos humanos*. Universitat de Deusto, 2006.

⁶ Argentina, informe adoptat en novembre de 2008, document GB.303/19/7, p. 64.

qual cosa cobreix la totalitat de l'hàbitat de les regions que els pobles interessats ocupen o utilitzen d'alguna altra manera", incloent-hi per primera vegada com a dret la totalitat de l'entorn necessari per a la vida dels Pobles Indígenes: fonts i cursos d'aigua, llocs sagrats, cerimonials i d'ús cultural, espais de conreu, recol·lecció, caça, pesca, ... D'aquesta manera es reafirma el caràcter col·lectiu dels drets, donant una dimensió més amplia a la resta dels mateixos.

L'article 14 parla de propietat i possessió, concepcions que estan lluny del pensament de molts Pobles Indígenes, però es tracta d'una eina cabdal de lluita en el marc de drets tradicional, front a possibles reclams de terres que vinguin d'actors externs (per exemple, terratinents o empreses), sobretot davant la manca molt sovint de documents oficials de pertinença. En compensació, l'article 17 demanda respectar "*les modalitats de transmissió dels drets sobre la terra*" establertes per cada poble.

* * *

La DNUDPI, pel seu costat, es va aprovar el setembre de 2007. Es tracta de l'instrument més complet sobre els drets dels Pobles Indígenes, recollint "*el marc internacional bàsic per a la protecció, respecte i compliment dels drets dels pobles indígenes*"⁷, la qual cosa constitueix la gran contribució de la DNUDPI.

Tot i que la DNUDPI no és pròpiament un instrument vinculant, el gran pes polític que està assolint la converteix en una peça central dels instruments internacionals de protecció dels drets humans, tal com ha esdevingut la DUDH en el cas dels drets individuals⁸. I també, com ja va fer el C169, incorpora altres aspectes fonamentals, que eren ja de fet reivindicacions històriques dels Pobles Indígenes⁹. Per una banda, "*[e]ls Pobles Indígenes tenen dret a la lliure determinació.*" (art. 3), amb la condició que no pot ser entesa com a eina per trencar la integritat territorial d'Estats independents (art. 46.1). Tot i així, la lliure determinació és la base per articular bona part de la resta de drets col·lectius reconeguts, de manera anàloga a com la llibertat personal és un prerrequisit per a la garantia de molts drets individuals. Per

---

⁷ Victoria Tauli-Corpuz. "El repte d'executar la Declaració de l'ONU sobre els Drets dels Pobles Indígenes", en *La Declaració sobre els drets dels pobles indígenes. Punt i seguit*. AlterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes, 2008. Disponible en: <https://alternativa-ong.org/wp-content/uploads/alterNativa-Declaracio-sobre-els-drets-dels-pobles-indigenes.-Punt-i-seguit.pdf>. Aquesta publicació és una referència obligada per tenir una mirada àmplia del que va suposar l'aprovació de la DNUDPI.

⁸ Fundación para el Debido Proceso Legal (DPLF). *Manual para defender los derechos de los pueblos indígenas*. Disponible en https://dplf.org/sites/default/files/manual_de_pueblos_indigenas.pdf

⁹ "Nosotros no dependemos de una Ley normativa, sino una ley de origen, que nos fue legada desde antes; [...] La libre determinación, desde nuestra concepción, no se puede limitar solamente a un documento escrito impuesto desde las comprensiones y el derecho no indígena [...] "[N]osotros estamos y habitamos los territorios antes de la creación de los 'Estados'; nos regimos por leyes y códigos diferentes, nuestros mandatos vienen desde el origen del mundo, los cuales nos orientan nuestro comportamiento en los territorios donde nos dejó el Padre Creador, así como establecen las formas de interrelación con todos los seres existentes en el mundo". Resposta de l'Organització Nacional dels Pobles Indígenes de l'Amazonia Colombiana i Gaia Amazonas al Qüestionari de la CIDH per a l'Informe Temàtic sobre el Dret a la Lliure Determinació dels Pobles Indígenes i Tribals (2021). Citat en Comissió Interamericana de Drets Humans. Derecho a la libre determinación de los Pueblos Indígenas y Tribales. OEA/Ser.L/V/II, aprovat el 28 de desembre de 2021.

altra banda, la DNUDPI amplia l'abast del **consentiment**, que ha de ser **Lliure, Previ i Informat** (CLPI), i engloba totes les activitats de l'Estat, com reflecteix l'article 19:

*"Els Estats celebraran consultes i cooperaran de bona fe amb els Pobles Indígenes interessats per conducte de les seves pròpies institucions representatives abans d'adoptar i aplicar mesures legislatives o administratives que els afectin, a fi d'obtenir el seu **consentiment lliure, previ i informat**" (la **negreta** és nostra)*

i com remarquen, en àmbits més específics, diversos altres articles, com el 10 (relatiu al trasllat forçós), o el 32, en l'àmbit específic de l'explotació econòmica en els seus territoris:

*"Els Estats celebraran consultes i cooperaran de bona fe amb els Pobles Indígenes interessats per conducte de les seves pròpies institucions representatives a fi d'obtenir **el seu consentiment lliure i informat abans d'aprovar qualsevol projecte** que afecti les seves terres o territoris i altres recursos, particularment en relació amb el desenvolupament, la utilització o l'explotació de recursos minerals, hídrics o d'un altre tipus." (art. 32.2ª; la **negreta** és nostra)*

La DNUDPI incorpora molts més aspectes rellevants dels drets dels Pobles Indígenes. Parla del "dret a l'autonomia o a l'autogovern" (art. 4), a institucions polítiques, sistemes econòmics, socials, educatius, de salut i mitjans de comunicació propis, a les tradicions, costums, cerimònies i la seva transmissió, a la determinació de la seva pròpia identitat i al gaudi de tots els drets individuals reconeguts. A més, reforça el contingut del Conveni 169 pel que fa al territori amb, entre d'altres, els articles 25 i 26:

"Article 25

Els pobles indígenes tenen dret a mantenir i enfortir la seva pròpia relació espiritual amb les terres, territoris, aigües, mars costaneres i altres recursos que tradicionalment han posseït o ocupat i utilitzat i a assumir les responsabilitats que a aquest respecte els incumbeixen envers les generacions esdevenidores.

Article 26

1. Els pobles indígenes tenen dret a les terres, territoris i recursos que tradicionalment han posseït, ocupat o utilitzat o adquirit.

2. Els pobles indígenes tenen dret a posseir, utilitzar, desenvolupar i controlar les terres, territoris i recursos que posseeixen en raó de la propietat tradicional o un altre tipus tradicional d'ocupació o utilització, així com aquells que hagin adquirit d'una altra forma.

3. Els Estats asseguraran el reconeixement i protecció jurídics d'aquestes terres, territoris i recursos. Aquest reconeixement respectarà degudament els costums, les tradicions i els sistemes de tinença de la terra dels pobles indígenes de què es tracti."

* * *

No obstant la important rellevància dels dos instruments anteriors, hem de fer constar que hi ha també molts altres que fan referència als drets dels Pobles Indígenes, contribuint "al desenvolupament d'un consens internacional sobre els drets dels pobles indígenes". James Anaya, Relator Especial pels Pobles Indígenes de les NNUU entre el 2008 i el 2014, fa

referència en aquest text¹⁰ a la Convenció sobre els Drets dels Infants, aprovada el 20 de novembre de 1989, a *"la Conferència Mundial sobre Drets Humans de 1993, la Conferència Internacional sobre Població i Desenvolupament de 1994, la Cimera Mundial sobre Desenvolupament Social de 1995, la Quarta Conferència Mundial sobre Dones de 1995, i la Conferència Mundial en Contra del Racisme de 2001 (...)* que d'alguna manera reafirmen *assumpcions normatives dominants"* respecte als drets dels Pobles Indígenes.

Hi ha documents particularment interessants en aquesta llista, sorgits de la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament que es va portar a terme a Rio de Janeiro el juny de 1992¹¹ (la coneguda com "Cimera de la Terra"), els quals *"reiteren preceptes sobre els drets dels pobles indígenes i intenten incorporar-los dins d'agendes més àmplies sobre l'ambientalisme global i el desenvolupament sostenible"*. El principi 22 dels 27 "principis universals" de la Declaració de Rio proclama:

"Les poblacions indígenes i les seves comunitats, així com altres comunitats locals, exerceixen un paper fonamental en l'ordenació del medi ambient i en el desenvolupament degut als seus coneixements i pràctiques tradicionals. Els Estats haurien de reconèixer i secundar degudament la seva identitat, cultura i interessos i fer possible la seva participació efectiva en l'assoliment del desenvolupament sostenible."

També es rellevant el Programa 21 (més conegut com a Agenda 21), un pla d'acció **no vinculant**, en el qual destaquen algunes qüestions interessants pels Pobles Indígenes, com ara fomentar la seva participació en certes decisions, la creació d'organitzacions indígenes basades en la comunitat, valorar els usos tradicionals, establir formes apropiades de tinença de la terra, vetllar per la conservació de l'*"hàbitat tradicional"*, etc. Tot això es veu condensat en el capítol 26 (Reconeixement i enfortiment del paper de les poblacions indígenes i les seves comunitats), que *"porta endavant els preceptes normatius concernents als pobles indígenes i per això contribueix a la cristallització del consens sobre els drets dels pobles indígenes"* (nota 9). Aquest capítol comença reconeixent la *"relació històrica amb les seves terres"* dels Pobles Indígenes i aclarint que el terme *"«terres» abasta el medi ambient de les zones que aquestes poblacions ocupen tradicionalment"* (en una definició alineada amb aquella de l'article 13 del Conveni 169). A més, insta als governs i a les organitzacions intergovernamentals a reconèixer *"que les terres de les poblacions indígenes i les seves comunitats han d'estar protegides contra activitats que presentin riscos per al medi ambient o que la població indígena de què es tracti consideri improcedents des dels punts de vista social i cultural"* (capítol 26.3, a, ii); la **negreta** és nostra).

L'altre resultat important a destacar de la Conferència de Rio és el Conveni sobre la Diversitat Biològica, aquest sí **legalment vinculant**, ratificat per l'Estat espanyol el 1993, any de la seva

---

¹⁰ James Anaya. "Los derechos de los pueblos indígenas", en *Pueblos indígenas y derechos humanos*. Universitat de Deusto, 2006.

¹¹ La pàgina de l'ONU sobre la Conferència i de Rio, on es poden consultar tots els documents als quals farem referència, és <https://www.un.org/es/conferencias/ambiente/rio1992>.

entrada en vigor. En concret, l'apartat j) de l'article 8 (Conservació *in situ*), posant en valor el coneixement i les pràctiques tradicionals dels Pobles Indígenes, demana que

"Cada Part Contractant, en la mesura que sigui possible i segons sigui procedent:

(...)

*j) Conforme la seva legislació nacional, respectarà, preservarà i mantindrà els coneixements, les innovacions i les pràctiques de les comunitats indígenes i locals que comportin estils tradicionals de vida pertinents per a la conservació i la utilització sostenible de la diversitat biològica i promourà la seva aplicació més àmplia, **amb l'aprovació i la participació dels qui posseeixin aquests coneixements, innovacions i pràctiques, i fomentará que els beneficis derivats de la utilització d'aquests coneixements, innovacions i pràctiques es comparteixin equitativament**" (la **negreta** és nostra)*

No menys important, però amb una relació més indirecta amb els Pobles Indígenes, és el principi 10 de la Declaració de Rio, relatiu al dret de *"tots els ciutadans interessats"* a participar en l'accés a la informació i les decisions sobre qüestions ambientals. Amb el pas del tems, d'aquest principi va sorgir l'Acord d'Escazú¹². El més rellevant d'aquest acord en el marc del present document ho trobem en: l'article 5, que senyala que l'accés a la informació ambiental s'ha de garantir amb l'oferiment d'assistència si és necessari; l'article 6, que demana que es divulgui la informació en els llenguatges utilitzats en cada país i en formats accessibles per a tots els grups socials, així com promoure l'accés a la informació ambiental que estigui en mans privades; i sobretot en l'article 7, que estableix el procés de participació pública, indicant entre altres coses que **"contemplarà terminis raonables que deixin temps suficient per a informar el públic i perquè aquest participi en forma efectiva"** o que **"l'autoritat pública farà esforços per identificar al públic directament afectat per projectes i activitats que tinguin o puguin tenir un impacte significatiu sobre el medi ambient, i promourà accions específiques per a facilitar la seva participació"**. Així, podem dir que l'Acord d'Escazú recolza el dret a consulta dels Pobles Indígenes, i de fet ho amplia al conjunt de les poblacions dels països signants.

* * *

Una vegada establerts els drets internacionals dels Pobles Indígenes, especialment al seu territori, entès en sentit ampli, tornem a destacar dues eines clau que ens acompanyaran al

---

¹² "Adoptat en Escazú, Costa Rica, el 4 de març de 2018, l'Acord Regional sobre l'Accés a la Informació, la Participació Pública i l'Accés a la Justícia en Assumptes Ambientals a Amèrica Llatina i el Carib té com a objectiu garantir la implementació plena i efectiva a Amèrica Llatina i el Carib dels drets d'accés a la informació ambiental, participació pública en els processos de presa de decisions ambientals i accés a la justícia en assumptes ambientals, així com la creació i l'enfortiment de les capacitats i la cooperació, contribuint a la protecció del dret de cada persona, de les generacions presents i futures, a viure en un medi ambient sa i al desenvolupament sostenible. És l'únic acord vinculant emanat de la Conferència de les Nacions Unides sobre Desenvolupament Sostenible (Riu+20), el primer acord regional ambiental d'Amèrica Llatina i el Carib i el primer en el món a contenir disposicions específiques sobre defensors de drets humans en assumptes ambientals. L'Acord Regional està obert als 33 països d'Amèrica Llatina i el Carib. El període de signatura va tenir lloc entre el 27 de setembre de 2018 i el 26 de setembre de 2020 en la Seu de les Nacions Unides a Nova York. Després d'aconseguir els requisits establerts en el seu article 22, l'Acord d'Escazú va entrar en vigor el 22 d'abril de 2021." <https://repositorio.cepal.org/server/api/core/bitstreams/a6049491-a9ee-4c53-ae7c-a8a17ca9504e/content>

llarg d'aquest document, ja sigui de manera directa o com a rerefons: la **consulta** i el **consentiment**. Totes dues han de ser lliures, prèvies i informades, formant un mateix acrònim (CLPI) que de vegades porta a confusió en alguns anàlisis o informes no del tot acurats¹³.

L'objecte, l'abast i l'**obligatorietat de la consulta** queden clares ja a l'article 6 del Conveni. Els estats han de consultar abans d'adoptar qualsevol mesura administrativa o legislativa que afecti els pobles "[e]n aplicar les disposicions del present Conveni". Com que qualsevol projecte extractiu, energètic o agroindustrial extern afecta de manera rellevant els Pobles Indígenes, i com que tot projecte d'aquests tipus requereix mesures administratives i/o legislatives, **la consulta esdevé obligada en tots aquest casos**. La DNUDPI replica quasi exactament el redactat sobre la consulta al seu article 19, però generalitza l'abast d'aquest dret, sense circumscriure'l a les disposicions internes de cap document.

Pel que fa al consentiment, els articles 6 del Conveni i 19 de la Declaració tornen a posar-se d'acord: les consultes s'hauran de portar a terme amb l'**objectiu d'obtenir el consentiment** dels Pobles Indígenes. Ja des de l'aparició del Conveni 169, la figura del consentiment es prestava a diferents interpretacions en funció dels interessos particulars, donat que esdevé una poderosa eina dels Pobles Indígenes per defensar els seus drets aturant qualsevol projecte que pugui resultar perniciosos per a les comunitats. L'OIT ha argumentat que "*l'obtenció d'un acord o del consentiment no és un requisit perquè la consulta sigui vàlida, sinó que s'exigeix únicament que la consulta tingui l'objectiu o propòsit d'aconseguir-lo*"¹⁴ i, més enllà, que "[e]l Conveni 169 no proporciona un dret de veto als pobles indígenes"¹⁵.

És raonable que el consentiment no sigui un element necessari per a la consulta. Si fos així voldria dir que la consulta estaria viciada des del començament i que només tindria sentit una consulta amb el consentiment com a final. Però precisament per això (tot i que el Conveni no vulgui anar tan lluny), i sobretot arrel de l'aprovació de la Declaració, no es pot obviar **el dret dels Pobles a no donar el consentiment**, ja que d'altra manera **es posaria en dubte el concepte bàsic del dret d'autodeterminació**, reconegut no només a l'esmentat article 3 de la DNUDPI, sinó a l'article primer del PIDCP i del PIDESC, pactes fonamentals del sistema internacional de drets humans. De la mateixa manera, es posaria en qüestió tota una sèrie de drets desplegats en la Declaració, com per exemple en els esmentats articles 25 i 26 que hem transcrit a dalt. Que els pobles no tinguessin capacitat de decisió en aquest sentit suposaria

---

¹³ En aquest document, i només a efectes de claredat, CLPI voldrà dir Consentiment Lliure, Previ i Informat, excepte quan parlem del sistema d'indicadors en l'últim apartat

¹⁴ Álvaro Ovejas Pérez. Análisis comparativo Convenio 169. Convergencias y divergencias entre IOT y Corte IDH. OIT, Oficina Regional per l'Amèrica Llatina i el Carib, 2017.

¹⁵ Xile, informe adoptat el març de 2016, document GB.326/INS/15/5, par. 129; OIT. Manual para los mandantes tripartitos de la OIT. Comprender el Convenio sobre pueblos indígenas y tribales, 1989 (núm. 169), Ginebra, 2013, p. 17.

*"una presumpció que l'acord sempre és possible, la qual cosa implica que de d'una o altra forma els Pobles Indígenes hauran d'acceptar la implantació del projecte del qual es tracti, ja que l'actor empresarial mai acordarà que el seu projecte no es pugui posar en marxa."*¹⁶

A més, no podem perdre de vista que la DNUDPI ja atorga amb tota claredat un dret de no consentiment (o un dret de restitució i indemnització en casos de danys sense consentiment) als Pobles Indígenes en no poques situacions:

- desplaçament o trasllat (art 10)
- privació de bens culturals, intel·lectuals, religiosos i espirituals (art. 11)
- territoris i recursos *"confiscats, presos, ocupats, utilitzats o danyats"* que tradicionalment hagin posseït o ocupat o utilitzat (art. 28)
- magatzematge i eliminació de materials perillosos (art. 29)

Per últim, hem d'observar que en el marc dels organismes de Nacions Unides s'està imposant cada vegada més la visió del consentiment com un dret a tots els efectes. Per l'exhaustiu recull que en fan (fins l'any de la seva publicació, naturalment) i per no allargar-nos massa, podem recomanar la lectura de les *Directrius sobre el Consentiment Lliure, Previ i Informat* publicades l'any 2013 pel programa ONU-REDD de la FAO, PNUMA i PNUD¹⁷. A tall d'exemple, el Comitè de Drets Humans, el Comitè de Drets Econòmics, Socials i Culturals, el Comitè de l'Eliminació de Discriminació Racial, el Mecanisme Expert sobre els Drets dels Pobles Indígenes i el Fòrum Permanent dels Pobles Indígenes de Nacions Unides han considerat el CLPI com a un *"dret"*. I segons les pròpies Directrius *"[é]s un estàndard fonamental que actua com una **precondició a ser satisfeta** abans que l'Estat i les terceres parts puguin per acte o omissió afectar altres drets fonamentals."* (*Directrius...*, p. 9; la **negreta** és nostra).

Un cop aprovada la DNUDPI, organismes com les institucions financeres internacionals (FMI, BM i altres Bancs de Desenvolupament) van començar a fer referència als drets de consulta

---

¹⁶ Asier Tapia Gutiérrez. "La consulta previa y la debida diligencia: similitudes y diferencias de dos instrumentos para un modelo de desarrollo y la defensa de los derechos humanos". *Derechos y Libertades*, nº 34, época II, 2016, pp. 235-262. Disponible en <https://e-archivo.uc3m.es/bitstream/handle/10016/24174/DyL-2016-34-tapia.pdf>

¹⁷ Les directrius es poden trobar a: <https://www.un-redd.org/sites/default/files/2021-10/FPIC%20Guidelines%20Sp%20r2.pdf>

El Programa de col·laboració de les Nacions Unides per a la Reducció d'Emissions de la Desforestació i la Degradació dels boscos als països en desenvolupament (Programa ONU-REDD) brinda suport als estats i promou la participació dels pobles indígenes i altres comunitats que depenen dels boscos, en la implementació de REDD+ a nivell nacional i internacional (<https://www.fao.org/redd/initiatives/un-redd/es/>). No poden deixar d'observar el colonialisme subjacent en el fet que aquest programa pretén lluitar contra la crisi climàtica monetitzant (en forma de bons de carboni per les indústries contaminants) la conservació i gestió sostenible dels boscos en territoris indígenes. Tampoc podem obviar una investigació duta a terme per The Guardian, el setmanari alemany Die Zeit i SourceMaterial, una organització de periodisme d'investigació sense ànim de lucre. La notícia de la seva publicació, del gener de 2023, porta un titular prou eloqüent: *"Revelat: més del 90% de les compensacions de carboni de la selva tropical per part del certificador més gran no tenen valor, segons l'anàlisi"*. <https://www.theguardian.com/environment/2023/jan/18/revealed-forest-carbon-offsets-biggest-provider-worthless-verra-aoe>. Informació ampliada sobre el món dels crèdits de carboni es pot trobar en un altre article: <https://ctxt.es/es/20230801/Firmas/43864/greenwashing-marcel-llavero-nathaniel-rugh-the-ecologist-creditos-carbono-compensaciones-fraude.htm>

i consentiment, però sempre amb la impressió que ho fan només per una necessitat d'imatge pública i que no hi ha capacitat ni voluntat perquè sigui realment garantit. Per exemple, una anàlisi del compliment, per part de les empreses clients, dels estàndards fixats per la Corporació Financera Internacional (IFC, el braç privat de préstecs del BM), és revelador en les seves conclusions:

"En reunir tots els préstecs de l'IFC entre el 2012 i l'actualitat (...), vam examinar la naturalesa dels processos de CLPI seguits. Va sorgir un panorama desolador. Els clients tenen la llibertat de determinar si el calendari del projecte és massa aviat per al CLPI o massa tard. El títol comunal es pot considerar massa prevalent en un país per merèixer una consideració especial per als pobles indígenes, o l'adquisició de títols individuals per part dels membres d'un grup indígena podria eliminar el seu dret al CLPI. Les terres indígenes es poden considerar massa degradades per merèixer el CLPI o, en altres casos, es considera que les seves terres estan prou protegides per les definicions legals d'aquest govern per merèixer proteccions indígenes especials. En alguns casos, els clients van descriure els pobles indígenes com massa rics per merèixer les proteccions indígenes.

Cap d'aquestes advertències està escrita [als estàndards]. Però fins i tot quan l'IFC requereix que s'obtingui el CLPI, no hi ha punts de referència coherents per avaluar com els processos de consulta i acords són implementats pels clients, per no dir com són rebuts pels pobles indígenes."¹⁸

* * *

No podríem acabar aquesta secció sense fer referència al Sistema Interamericà de DDHH (SIDH, d'ara endavant), ja que:

"Tota reflexió contemporània sobre els drets dels pobles indígenes a Amèrica passa ara obligadament per una mirada al sistema interamericà de drets humans"¹⁹

La seva importància rau en que és, de llarg, el més avançat dels sistemes de protecció dels ddhh en relació als Pobles Indígenes. I no perquè proposi innovacions normatives, sinó sobretot per la feina que han fet dos òrgans creats dins del Sistema. Tant la Comissió Interamericana de DDHH (CIDH) com la Cort Interamericana de DDHH (CoIDH) han dut a terme, sobretot durant aquest segle XXI, una important i necessària tasca d'actualització de les anàlisis i la interpretació de les normatives estatals, regionals i internacionals pel que fa als drets dels Pobles Indígenes. En termes específicament jurídics, el tret de sortida a aquesta manera avançada d'entendre els drets del Pobles Indígenes el podem situar l'any 2001, amb la sentència del Cas de la Comunitat Mayagna (Sumo) Awas Tingni Vs. Nicaragua²⁰, de 31 d'agost.

Per aprofundir en el coneixement del SIDH i analitzar el que han suposat aquesta i altres sentències de la Cort, ***des d'alterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes hem fet una publicació***

---

¹⁸ Kendyl Salcito. "FPIC at the IFC: How Performance Standard 7 Could Better Protect Indigenous Peoples and Uphold Human Rights". Nomogaia, 2020. Disponible en <https://nomogaia.org/wp-content/uploads/2020/11/PS7-at-the-IFC-Part-1-FPIC.pdf>.

¹⁹ Luis Rodríguez-Piñero Royo. "El sistema interamericano de derechos humanos y los pueblos indígenas", en *Pueblos indígenas y derechos humanos*. Universitat de Deusto, 2006.

²⁰ https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/Seriec_79_esp.pdf

*específica*²¹, que és el complement necessari per tancar aquest primer punt del present estudi.

PERSPECTIVES DE L'EXTRACTIVISME EN TERRITORIS INDÍGENES

La relació entre els Pobles Indígenes i les empreses mineres existeix des que van aparèixer aquestes, ja que aquests Pobles ocupen històricament territoris on hi ha diversitat de riqueses (no només) al subsol. Incomptables informes, estudis i les pròpies veus dels Pobles han documentat violacions dels drets humans tot aquest temps. Tot i així, no ha estat fins fa poques dècades que els Pobles Indígenes van ser considerats subjectes amb capacitat d'agència i amb drets específics com a Pobles (en especial, drets col·lectius). I no ha estat fins aleshores que hem pogut conèixer la veritable dimensió d'aquestes violacions i que s'ha pogut determinar (i intentar aturar) la magnitud d'aquesta ocupació.

En el marc del present document farem només una petita ullada a l'abast de la implantació de la mineria en territoris indígenes i el possible desenvolupament de la situació en el curt i mig termini.

En primer lloc, hi ha prou consens que ***la petjada de la mineria en territoris indígenes es força important i extensa***²². Per posar algunes dades sobre la taula, l'any 2012, una nota publicada per l'IWGIA i CODPI, entre altres, destacava que:

*"Es calcula que fins al 50% de l'or produït entre el 1995 i el 2015, i fins al 70% de la producció de coure l'any 2020, tindran lloc als territoris dels pobles indígenes. L'any 2009, la Comissió Europea va assenyalar que aproximadament el 70% de l'urani utilitzat en reactors nuclears prové de les terres d'origen dels pobles indígenes de tot el món."*²³

Complementàriament, un recent estudi²⁴, que ha analitzat més de cinc mil projectes de mineria de "*minerals i metalls per a la transició energètica*" (ETM, per les seves sigles en anglès), conclou que ***el 54% d'aquests "es troben als territoris dels pobles indígenes o en territoris propers"***. L'estudi indica que "*les activitats mineres s'associen a una àmplia apropiació i degradació del sòl, amb una petjada d'almenys 101.583 km²*" i fa una reflexió evident:

"Tot i que l'augment de l'oferta d'ETM és necessari per satisfer l'augment de la demanda, l'extracció de recursos és una solució altament contingent que intensifica la competència entre la mitigació del

---

²¹ Pròxima publicació en la col·lecció Empreses i Drets Humans. Per a la coherència de les Polítiques Públiques.

²² Sense oblidar que, a més de la mineria, què és el nostre objecte d'interès aquí, podríem parlar d'altres afectacions com les hidroelèctriques, l'agroindústria, les grans infraestructures, etc.

²³ International Work Group for Indigenous Affairs i Coordinación por los Derechos de los Pueblos Indígenas, https://www.iwgia.org/images/publications/0566_BRIEFING_2.pdf

²⁴ John R. Owen, Deanna Kemp, Alex M. Lechner, Jill Harris, Ruilian Zhang & Éléonore Lèbre. "Energy transition minerals and their intersection with land-connected peoples". Nature Sustainability, vol. 6 (febrer 2023), pp. 203–211. Disponible en: <https://www.nature.com/articles/s41893-022-00994-6>

canvi climàtic, els valors ambientals, l'ús del sòl i la protecció dels drets dels pobles connectats a la terra."

Aquests poc més de 100 mil km² bé podrien ser una subestimació si fent cas d'un estudi publicat l'any 2020 pel World Resources Institute, centrat "només" en l'Amazonia:

"En total, al voltant de 450.000 quilòmetres quadrats – més del 20 per cent – dels 2,1 milions de quilòmetres quadrats de terres indígenes a l'Amazonia se superposen directament amb concessions mineres i/o mineria il·legal i afecta a 1.131 de les 3.653 (31%) terres indígenes a l'Amazonia (excloent Guaiana Francesa i Surinam). Aproximadament 143.000 quilòmetres quadrats de terres indígenes se superposen amb concessions mineres actives i àrees mineres il·legals, mentre que els restants 302.000 quilòmetres quadrats de terres indígenes se superposen amb concessions inactives."²⁵

* * *

Ens troben en un context internacional en el qual per fi hem assumit (almenys en el discurs, ja que la nostra actuació dista molt de ser contundent i eficaç) que vivim en una crisi climàtica provocada per l'ús generalitzat de fonts d'energia d'origen fòssil. Tot i que aquesta crisi té símptomes i efectes molt més diversos, a nivell interestatal els esforços més concrets s'estan portant a terme en el sector energètic, prioritzant la necessària transició cap a fonts i sistemes energètics descarbonitzats. A la Unió Europea,

el Pacte Verd Europeu, presentat el desembre de 2019 com a "*compromís de la Comissió de respondre als desafiaments del clima i el medi ambient*" afirma:

*"El Pacte Verd Europeu és una resposta a aquests desafiaments. Es tracta d'una nova estratègia de creixement destinada a transformar la UE en una societat equitativa i pròspera, amb una economia moderna, eficient en l'ús dels recursos i competitiva, on no hi haurà emissions netes de gasos d'efecte hivernacle el 2050 i **el creixement econòmic estarà dissociat de l'ús dels recursos.**"²⁶ (la **negreta** és nostra)*

El que passa amb aquests discursos és que el sentit comú i l'observació del que passa al món els desmunta amb facilitat: no s'aturen (de fet augmenten) i

són els propis organismes internacionals els encarregats de tirar per terra arguments com el suposat desacoblament entre creixement econòmic i ús de recursos i, per tant, la pròpia descripció de les noves fonts d'energia com "netes". L'informe

---

²⁵ MINANDO DERECHOS, *Tierras Indígenas y Minería en la Amazonía*. Resum executiu, p. 5. Disponible en https://files.wri.org/d8/s3fs-public/20_REP_EXEC_SUM_Minando_Derechos_web_2.pdf

²⁶ Més informació al següent enllaç: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0004.02/DOC_1&format=PDF, p. 2.

de l'Agència Internacional de l'Energia (IEA) *El paper dels minerals crítics en les transicions d'energia neta*, actualitzat el març de 2022, presenta en el seu resum executiu la crua realitat:

*"Un sistema energètic alimentat per tecnologies d'energia neta difereix profundament d'un sistema alimentat amb recursos tradicionals d'hidrocarburs. La construcció de plantes solars fotovoltaïques (PV), parcs eòlics i vehicles elèctrics (VE) generalment requereix més minerals que els seus homòlegs basats en combustibles fòssils. Un cotxe elèctric típic requereix **sis vegades** les aportacions minerals d'un cotxe convencional, i una planta eòlica terrestre requereix **nou vegades** més recursos minerals que una central elèctrica de gas. Des del 2010, la quantitat mitjana de minerals necessaris per a una nova unitat de capacitat de generació d'energia ha augmentat un 50% a mesura que la proporció de les renovables ha augmentat."*²⁷ (la **negreta** és nostra)

De fet, en els plans de l'UE i de les cimeres internacionals, la qüestió del desacoblament és només retòrica (no hi ha cap full de ruta o mecanisme concret, només "tecno-optimisme") i el focus està posat únicament en intentar aturar la pujada de les temperatures (i fins i tot aquí cada nou acord serveix només per recordar la manca d'assoliment de les fites de l'anterior). Per això, perquè realment no es tenen en compte tots els efectes esperables d'aquestes polítiques, si seguim el camí marcat per les agendes internacionals interestatals, el que ens trobarem és una pujada espectacular de la demanda de minerals i metalls.

L'esmentat informe de l'IEA aporta en aquest sentit una previsió del creixement en la demanda d'aquest minerals crítics els propers anys a nivell mundial, en concret del liti:

*"un esforç concertat per assolir els objectius de l'Acord de París suposaria una **quadruplicació dels requisits de minerals** per a les tecnologies d'energia neta l'any 2040. Una transició encara més ràpida, per arribar a zero net a nivell mundial l'any 2050, requeriria sis vegades més aportacions de minerals el 2040 que avui."*

*"En escenaris impulsats pel clima, la demanda de minerals per al seu ús en vehicles elèctrics i emmagatzematge de bateries és una força important, creixent almenys trenta vegades fins al 2040. **El liti té el creixement més ràpid, amb una demanda creixent més de 40 vegades (...) el 2040**" (p. 8; la **negreta** és nostra)*

I en l'àmbit de la Unió Europea les projeccions són semblants²⁸:

*"Per a les bateries dels vehicles elèctrics i l'emmagatzematge d'energia, el 2030 la UE necessitaria fins a 18 vegades més liti i 5 vegades més cobalt, i el 2050 una quantitat **gairebé 60 vegades més gran de liti** i 15 vegades més gran de cobalt en comparació amb el subministrament actual de l'economia de la Unió en conjunt."* (la **negreta** és nostra)

---

²⁷ Es pot consultar més informació a la web: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/ffd2a83b-8c30-4e9d-980a-52b6d9a86fdc/TheRoleofCriticalMineralsinCleanEnergyTransitions.pdf>, p. 5.

²⁸ Comunicació de la Comissió al Parlament Europeu, al Consell, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè de les Regions. Resiliència de les matèries primeres fonamentals: traçant el camí cap a un major grau de seguretat i sostenibilitat, COM(2020) 474 final. 3 de setembre de 2020. Disponible en castellà en <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0474>

Precisament en el marc de la UE, l'Observatori del Deute en la Globalització (ODG) ha publicat un interessant estudi²⁹ sobre l'impacte dels fons NextGenerationEU en termes d'extractivisme de matèries primeres, analitzant els possibles impactes de la demanda de materials i minerals crítics i denunciant la manca de transparència i responsabilitat tant de la UE com del govern espanyol.

Què comporta tot això? Mining Watch Canadà i l'Atlas de Justícia Ambiental de la UAB (ejatlas.org) van començar a fer un mapatge per a "*visibilitzar la insostenibilitat i injustícia ambiental i social de la transició energètica que s'impulsa actualment en el món*" i les seves conclusions, extretes de les paraules de les pròpies comunitats, no deixen espai al dubte:

*"L'extracció dels anomenats metalls i minerals necessaris per a la transició energètica **implica la destrucció de territoris, ecosistemes, cossos d'aigua i maneres de vida.** Impactes que estan afectant ecosistemes clau per a la regulació climàtica regional i global. Aquesta destrucció és invisibilitzada a l'hora de promocionar, per exemple, infraestructures d'energia renovable o l'electromobilitat en el món. Els cotxes elèctrics es publiciten com la panacea per a mitigar el canvi climàtic creant un imaginari que són intrínsecament nets i que són la solució a la crisi climàtica. Per contra, (...) comunitats de Sud a Nord del continent americà (...) veuen, viuen i associen la mineria 'verda' amb destrucció. Per això, la resposta de moltes comunitats afectades per aquests projectes miners és que **no volen ser territoris sacrificats i menys encara per a continuar alimentant irresponsables plans de consum i creixement econòmic del Nord global.**"³⁰ (p. 49; la **negreta** és nostra)*

I l'informe d'Ecologistes en Acció Requeriments minerals de la transició energètica³¹, un estudi tècnic que aplica un model MEDEAS³² per a "realitzar estimacions quantitatives de les possibles demandes de materials associades a la transició energètica", afegeix:

*"la insuficiència de les actuals reserves conegudes per cobrir la futura demanda d'alguns dels minerals actualment emprats **incrementarà les pressions per fer avançar la frontera extractiva a altres zones, com està de fet passant recentment a la UE i Espanya.**" (la **negreta** és nostra)*

OBLIGACIONS DEL SECTOR EXTRACTIU: HISTÒRIA D'UNA ASIMETRIA NORMATIVA³³

---

²⁹ Bruna Cañada i Nicola Scherer. *Next Generation EU respecten els límits biofísics del planeta?*. ODG, 2022. Disponible en https://odg.cat/wp-content/uploads/2022/06/NGEU_limits_biofisis_ODG.pdf

³⁰ Y. Deniau, V. Herrera, M. Walter. Mapeo de resistencias frente a los impactos y discursos de la minería para la transición energética en las Américas. EJAtlas/MiningWatch Canada, 2011. Veure també https://ejatlas.org/featured/met_america

³¹ Disponible al següent enllaç: <https://www.ecologistasenaccion.org/wp-content/uploads/2023/02/informe-Requerimientos-minerales.pdf>

³² "Els models MEDEAS són un conjunt de models dinàmics i recursius de simulació que han estat dissenyats pel Grup d'Energia, Economia i Dinàmica de Sistemes de la Universitat de Valladolid (GEEDS-UVa) desenvolupats dins del projecte europeu de mateix nom 'Modelling the Energy Development under Environmental And Socioeconomic constraints' que tenia com a meta proporcionar als encarregats de formular polítiques nous instruments de modelització per a avaluar millor els impactes i limitacions de la transició del sistema energètic de la UE a un més sostenible." (p. 13)

³³ Parafrasejant el títol d'un llibre imprescindible del Juan Hernández Zubizarreta: *Las empresas transnacionales frente a los derechos humanos: historia de una asimetría normativa*. Hegoa (UPV/EHU). Disponible en https://publicaciones.hegoa.ehu.eus/uploads/pdfs/79/Empresas_transnacionales_frente_a_los_derechos_humanos.pdf?1488539221

Ara que hem conegut les eines internacionals de defensa dels drets dels Pobles Indígenes i que ja tenim una mica de context sobre les interseccions i interaccions presents i futures possibles entre Pobles Indígenes i empreses mineres, ens queda saber quines són les obligacions que les empreses han de tenir en compte en el marc d'aquesta relació. I el cert és que no n'hi han.

Ja des dels anys 70 han anat apareixent diverses iniciatives³⁴, en el marc de Nacions Unides i altres organismes internacionals, que han tractat la qüestió de les empreses i el respecte als drets humans. I també des del sector privat, conscients de la necessitat d'una bona imatge pública, s'han creat diverses iniciatives voluntàries en el marc del que es coneix com Responsabilitat Social Corporativa (RSC), la més important i coneguda de les quals, i que compta amb el suport de l'ONU, és el Pacte Mundial³⁵.

Un bon recull de tot aquest procés, des d'una perspectiva certament crítica, el trobem a *Las empresas transnacionales frente a los derechos humanos: historia de una asimetría normativa* (veure nota 28), on el Juan Hernández Zubizarreta explica amb detall com **el marc de drets internacional no ha esta mai capaç d'imposar-se als drets empresarials**:

"La globalització econòmica dissenya un marc jurídic, polític i econòmic en el qual les empreses transnacionals es desemboquen sense contrapesos suficients. El Dret Internacional no té articulats sistemes jurídics capaços de sotmetre a les multinacionals a control. Tant els sistemes universals de protecció dels drets humans i laborals fonamentals, com els codis externs ad hoc i els interns no poden neutralitzar la fortalesa del Dret Comercial Global." (p. 663)

Podríem dir, en tot cas, que aquesta successió de propostes sobre la qüestió de les empreses i els drets humans va arribar a una mena de punt d'inflexió dins les Nacions Unides l'any 2011.

*"La qüestió de les empreses i els drets humans va entrar definitivament en l'agenda política mundial en la dècada de 1990, com a reflex de la impressionant expansió mundial del sector privat en aquell moment i del corresponent augment de l'activitat econòmica transnacional. Aquesta situació va reforçar la consciència social de l'impacte de les empreses sobre els drets humans i també va atreure l'atenció de les Nacions Unides."*³⁶

Així comença l'Informe del Representant Especial del Secretari General per a la qüestió dels drets humans i les empreses transnacionals i altres empreses, John Ruggie, en el 17è període de sessions del Consell de Drets Humans de Nacions Unides, l'any 2011 (A/HRC/17/31). Aquest document conté els anomenats **Principis Rectors sobre les Empreses i els Drets Humans** o Principis Rectors de Nacions Unides (Principis Ruggie, PR o Principis Rectors d'ara endavant).

---

³⁴ Felipe Gómez Isa. "Empresas transnacionales y derechos humanos: Desarrollos recientes". Lan Harremanak. Relaciones Laborales, Hegoa, Universidad del País Vasco, 2006.

³⁵ Per a més informació consultar: <https://unglobalcompact.org/>

³⁶ Per a més informació consultar el següent ellaç: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/121/93/PDF/G1112193.pdf?OpenElement>

Els PR, *que no són un instrument vinculant*, defineixen un marc de bones pràctiques al voltant de 3 conceptes: Protegir, Respectar i Remeiar, fent una separació radical entre les responsabilitats dels estats i de les empreses. Aquesta manera de dibuixar la responsabilitat empresarial dista molt de la que proposaven les Normes de la Subcomissió de Nacions Unides³⁷, que finalment no van ser aprovades pel Consell de Drets Humans. Mentre que a les Normes podíem llegir:

"A. Obligacions generals

1. (...) Dins de les seves respectives esferes d'activitat i influència, les empreses transnacionals i altres empreses comercials tenen l'obligació de promoure i protegir els drets humans consagrats en el dret internacional i en la legislació nacional, inclosos els drets i interessos dels pobles indígenes i altres grups vulnerables, assegurar que es compleixin, respectar-los i fer-los respectar."

Els Principis Rector indiquen que:

"A. PRINCIPIS FUNDACIONALS

11. Les empreses han de respectar els drets humans. Això significa que han d'abstenir-se d'infringir els drets humans de tercers i fer front a les conseqüències negatives sobre els drets humans en les quals tinguin alguna participació."

Entre els mecanismes que proposen per a dur a terme aquesta tasca, els Principis Rectors fan l'aportació que ha marcat el debat posterior en aquest àmbit³⁸: *"Un procés de diligència deguda en matèria de drets humans per a identificar, prevenir, mitigar i rendir comptes de com aborden el seu impacte sobre els drets humans"* (PR, article 15.b)). Els PR no donen una definició de partida de la diligència deguda, sinó que indiquen quins aspectes s'han de tenir en compte per a portar-la a terme (articles 16 a 21). Per la seva part, l'article 22 fa referència al deure de les empreses de reparació de les conseqüències negatives de la seva actuació.

Però quin abast té realment la diligència deguda? Diversos estudis posen l'atenció en que aquest és un concepte que prové de l'àmbit de la governança corporativa³⁹ i que, d'acord a la redacció final dels PR, es tractaria *d'incloure la qüestió dels drets humans dins de la gestió de riscos de les empreses* (mantenint-ne l'obtenció de beneficis com a única finalitat) més que convertir el respecte als drets humans en un objectiu central de l'activitat de les mateixes. De fet, el llenguatge juga un paper crucial aquí:

---

³⁷ Per a més informació es pot consultar el següent enllaç: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G03/160/11/PDF/G0316011.pdf?OpenElement>

³⁸ Deixant de banda el nucli central de la discussió, que seria la qüestió de l'obligatorietat, sobre la qual sí que han continuat treballant moltes organitzacions i moviments socials de tota mena i que encara ara és la reclamació més important i evident cap als governs, la Unió Europea i les Nacions Unides.

³⁹ No podem deixar d'apuntar, tot i que fora del marc i l'objectiu d'aquest document, que diversos autors i diverses autores, com Wendy Brown, avisen dels perills de l'expansió neoliberal també per la utilització de conceptes econòmics en cada àmbit de la vida social i política: *"Considerin-se només algunes de les característiques contemporànies de les formacions neoliberals del subjecte, l'Estat, el social i l'econòmic (...) 6.L'auge de la «governança», la barreja de vocabularis polítics i de negoci a través de la raó neoliberal (...), l'antipatia de la governança davant la política i el desplaçament de l'Estat de dret amb instruments de governança com benchmarks (comparadors), directrius, identificacions i millors pràctiques."* Wendy Brown. *El poble sense atributs. La secreta revolució del neoliberalisme*. Malpaso Ediciones. (la negreta és nostra).

*"La responsabilitat general de respectar els drets humans per part de les empreses reflecteix una aspiració, o expectativa per part de la comunitat internacional, més que una obligació jurídica de Dret internacional (...). L'ús distintiu del llenguatge en els PR (i en el treball del Relator Espacial en general) que confronta obligacions estatals i responsabilitats corporatives està clarament dirigit a "desposseir" als deures internacionals de les empreses de tota naturalesa jurídica."*⁴⁰

Així, podem concloure amb Asier Tapia (nota 14) que:

*"la Deguda Diligència ha quedat configurada com un assumpte de tràmit i no de resultat, on l'important no és si les accions de les Empreses acaben resultant en violacions de Drets Humans o no, sinó **dilucidat si han complert amb uns certs tràmits** que els Estats els han 'permès', sent finalment aquests els responsables"* (p. 242; la **negreta** és nostra).

Justament perquè aquesta manera de concebre la diligència deguda va ser l'única admesa pels Estats i les empreses, s'ha convertit en el referent per excel·lència per a tota mena de documents publicats per les més diverses organitzacions internacionals, com l'IFC que hem esmentat abans. Per exemple, en la revisió de 2011⁴¹ de les *Línies Directrius de l'OCDE per a Empreses Multinacionals* (aparegudes per primera vegada l'any 1976) es va afegir, sota la influència explícita dels Principis Rectors "un nou capítol sobre drets humans" i "un enfocament nou i ampli en relació amb el principi de la diligència deguda i amb la gestió responsable de la cadena de subministrament" (p. 4). Aquí trobem una somera i genèrica definició de diligència deguda, que fins i tot desdibuixa una mica més el sentit d'eina de respecte als ddhh per concebre-la com a pràctica general de les empreses. Per la seva part, el capítol IV, dedicat als ddhh, tampoc no aporta res de nou, copiant quasi literalment tant l'articulat com els comentaris dels PR.

I així, si hem de fer una avaluació d'aquests poc més de deu anys des de l'adopció dels Principis Rectors en relació als drets dels Pobles Indígenes, diríem juntament amb l'IWGIA⁴² que

"els pobles indígenes continuen entre els grups els drets dels quals es veuen més afectats per les activitats empresarials en gairebé totes les regions del món.

Els impactes de les activitats empresarials, particularment de la indústria extractiva, sobre les terres, territoris i recursos dels pobles indígenes, lluny de disminuir durant l'última dècada, continuen sent greus."

---

⁴⁰ Olga Martín-Ortega. "La diligència debida de las empresas en materia de derechos humanos: un nuevo estándar para una nueva responsabilidad", Papeles el tiempo de los derechos n. 9, any 2013 https://ravel.uc3m.es/bitstream/handle/10016/19321/diligencia_martin_PTD_2013.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁴¹ Per a més informació consultar la següent web: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264202436-es.pdf?expires=1688387155&id=id&accname=quest&checksum=6DD943187572B8DE8CDBB6039FCD7453>

⁴² José Aylwin i Johannes Rohr. *Los Principios Rectores de la ONU sobre Empresas y Derechos Humanos y los Pueblos Indígenas: Avances logrados, la brecha de la implementación y desafíos para la próxima Década*. IWGIA, 2021. Disponible en <https://iwgia.org/es/recursos/publicaciones/4429-ungp-10-es.html>

"La falta de reconeixement legal de la implementació dels drets dels pobles indígenes – especialment, els drets a les terres, territoris i recursos i el CLPI– en el context de les activitats empresarials semblen ser una preocupació comuna de les seves organitzacions." (p. 52)

"La falta de mecanismes de queixa adequats, tant per part dels estats com de les empreses, per a implementar el CLPI o per a obtenir una compensació pel mal que les operacions empresarials causen als pobles indígenes també es va identificar com un obstacle central per a aconseguir el compliment dels seus drets" (p. 53)

"Finalment, existeix una bretxa que persisteix en relació als danys i abusos als drets humans pels quals són responsables les empreses transnacionals, les inversions de les quals es troben protegides pels acords internacionals d'inversió [que] permeten als inversors demanar compensació a l'Estat en tribunals comercials d'arbitratge degut a les polítiques o la legislació de drets humans que adoptin i que puguin afectar-los" (p. 54)

I en definitiva, que

*"La falta de progrés durant l'última dècada demostra que un marc voluntari (...) és insuficient per a posar fre de manera eficient les violacions dels drets dels pobles indígenes (...). S'ha tornat evident que aquests Principis **necessiten estar acompanyats per mecanismes vinculants** que assegurin que les activitats empresarials siguin consistentes amb els drets humans, en general, i els drets dels pobles indígenes, en particular."* (p. 58; la **negreta** és nostra)

* * *

Ens apropiem ara a conèixer com ha adoptat els estàndards internacionals en relació als drets dels Pobles Indígenes, en concret pel que fa al CLPI, un dels òrgans internacionals més importants en matèria de mineria, per tancar així aquest primer bloc dedicat a l'àmbit teòric.

El Consell Internacional de Minería i Metalls (ICMM per les seves sigles en anglès) va néixer el 1998 en aquest marc de desenvolupament de la RSC. Es presenta com a un cos *"no per servir els interessos comercials dels nostres membres (...). En canvi, som una organització líder mundial per al desenvolupament sostenible"*⁴³. Aplega, en les seves paraules, un terç de la indústria metal·lúrgica i minera mundial, a més d'associacions mineres nacionals i internacionals, cambres de comerç i altres organismes, ja siguin públics o privats. A més de fer referència al desenvolupament sostenible, en la seva natural adaptació al discurs dominant, en el seu últim pla estratègic (del qual la versió publicada n'és particularment inconcreta i escassa), fan referència al repte de la descarbonització amb una afirmació que ja hem trobat abans i evidentment profitosa pels seus interessos: *"En poques paraules, la versió "verda" de gairebé qualsevol cosa significa l'ús de més metalls."*⁴⁴ D'aquest Consell ens interessen sobretot tres publicacions: una declaració de posició i una guia de bones pràctiques en relació als Pobles Indígenes i el document *Adquisició de terres i reassentament: lliçons apreses*.

---

⁴³ Per a més informació consultar: <https://www.icmm.com/en-gb/our-story/who-we-are>

⁴⁴ Per a més informació consultar: <https://www.icmm.com/website/publications/pdfs/mining-principles/sap-22-24.pdf?cb=12482>

La declaració de posició, publicada l'any 2008 i actualitzada el 2013, és un document de només 8 pàgines, però molt representatiu de la visió del sector empresarial en el seu conjunt (i de diversos altres actors internacionals) respecte a alguns dels drets més importants del Pobles Indígenes. Posant el focus en el CLPI, tot i que a la primera pàgina afirma que *"el resultat ha de ser que (...) els pobles indígenes puguin concedir o negar el seu consentiment per a un projecte determinat"*⁴⁵ el cert és que:

*"L'ICMM només suggereix que les empreses membres treballin per obtenir el consentiment; és a dir, fer algun esforç en aquest sentit, no obtenir-lo abans o després de tirar endavant un projecte miner. No s'imposen limitacions a les empreses membres de l'ICMM que optin per continuar amb un projecte miner en absència de consentiment, ni com han de procedir les empreses membres quan el consentiment es retingui o es retiri durant la vida de la mina. L'ICMM s'ha negat a canviar la seva posició sobre aquest tema."*⁴⁶

Més enllà, el compromís número 4 del document ens porta encara a altres reflexions:

*"4. Treballar per obtenir el consentiment de les comunitats indígenes per a projectes nous (i canvis en projectes existents) ubicats a terres que tradicionalment han estat propietat o d'ús consuetudinari de Pobles Indígenes, i amb probables efectes adversos importants per als Pobles Indígenes, incloent-hi severes impactes negatius sobre la seva herència cultural fonamental i/o la seva reubicació. **Els processos de consentiment han d'enfocar-se a arribar a acords sobre la base segons la qual cal avançar un projecte** (o els canvis en projectes existents). Aquests processos no han de concedir dret de veto a individus o subgrups ni requerir suport unànim dels pobles indígenes potencialment afectats (llevat que es tracti d'un mandat legal)." (la **negreta** és nostra)*

En primer lloc, atorga a les empreses capacitats de relació amb els Pobles Indígenes reservades per a l'estat. El CLPI no pot ser sinó resultat d'un procés de Consulta amb totes les garanties, procés que segons el C169 està en mans dels estats. No només això: assumir que l'empresa té alguna mena de legitimitat per a dur a terme aquestes negociacions només pot significar que disposa d'algun tipus de dret sobre (almenys una part d') el territori. Però això hauria hagut d'exigir un procés de Consulta i CLPI previ. Per altra banda, el document arriba al punt de donar a les empreses el poder de decidir les majories necessàries per assolir el CLPI, obviant que tant aquest com la pròpia Consulta han de portar-se a terme d'acord a les costums i les maneres de fer de cada Poble afectat. No obstant això, aquestes qüestions no semblen requerir atenció per part de l'ICMM.

El 2015 l'ICMM va publicar els altres dos documents que ens interessen. La *Guia de Bones Pràctiques. Els Pobles Indígenes i la Mineria*⁴⁷ és un document molt més extens que engloba aspectes com la participació dels Pobles Indígenes en els projectes, el CLPI, la gestió

---

⁴⁵ ICMM. *Els Pobles Indígenes i la Mineria. Declaracions de Posició*. Maig del 2013. Disponible en <https://www.icmm.com/website/publications/pdfs/mining-principles/es/pueblos-indigenas.pdf?cb=59868>

⁴⁶ John R. Owen, Deanna Kemp, Jill Harris, Alex M. Lechner, Éléonore Lèbre. "Fast track to failure? Energy transition minerals and the future of consultation and consent". *Energy Research & Social Science* 89 (2022), 102665. Disponible en <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102665>.

⁴⁷ Disponible en <https://www.icmm.com/website/publications/es/los-pueblos-guia-de-buenas-practicas-indigenasy-lamineria.pdf>

d'impactes o els mecanismes de reclamació. Afegeix a més un kit d'eines per a les empreses i alguns estudis de cas. Aquest document evidència amb més claredat l'atribució per part de les empreses d'aspectes que han d'estar en mans dels estats i/o dels propis Pobles. D'aquesta manera, per exemple, poden justificar que els projectes de mineria tenen "impactes positius" en els Pobles Indígenes. Trobem l'enumeració en la taula de la pàgina 19, que inclou millores en les infraestructures, salut, educació, "protecció del medi ambient" (sic) i fins i tot suport en la promoció i protecció del patrimoni, qüestions que no semblen tenir res a veure amb la mineria (o sí, però en sentit contrari: empitjorant les condicions de salut i mediambientals per exemple). Igualment, el document dona per suposada la posada en marxa de qualsevol projecte extractiu (no es parla mai d'actuacions en cas de no obtenir el CLPI) i per tants dels seus impactes negatius. Posant l'exemple de possibles reassentaments, s'arriba a dir:

"en cas que sigui tècnicament o comercialment inviable tornar a dissenyar els projectes o posar en pràctica mesures efectives de mitigació, és una bona pràctica per a les empreses obtenir el consentiment a la proposta de desenvolupament en les circumstàncies descrites anteriorment." (p. 85)

No deixa de sorprendre'ns la seguretat amb la qual l'ICMM dona per fet que les empreses poden fer i desfer ("és una bona pràctica", però sembla que no una obligació) i l'absoluta prevalença que donen als aspectes econòmics per sobre dels drets dels Pobles (en cas que la implantació de mesures sigui "comercialment inviable").

Precisament sobre aquesta aspecte del reassentament, l'ICMM va publicar la tercera de les guies comentades: *Adquisició de terres i reassentament: lliçons apreses*⁴⁸, que dissenya tota una planificació pels reassentaments provocats per projectes miners. Creiem que diu molt de l'afectació de les activitats mineres en territoris indígenes que s'hagi vist la necessitat de redactar aquest document, en el qual queda palesa encara més clarament l'assumpció de la inevitabilitat de cometre violacions als drets humans i la constatació que només cal fer una bona gestió dels riscos. El primer que assenyala el pròleg és que:

*"Les empreses membres de l'ICMM estan compromeses amb el desenvolupament social i econòmic de les comunitats al voltant de les operacions de mineria i metalls. Complir amb aquest compromís és especialment difícil **quan la gent s'ha de traslladar com a conseqüència de les activitats mineres.** Tot i que el punt de partida de les empreses membres de l'ICMM és evitar o minimitzar la necessitat de reassentament de persones, en algunes situacions **és necessari el reassentament si es vol continuar amb un projecte miner.**" (la negreta és nostra)*

No estaria de més recordar a l'ICMM que l'article 16 del Conveni 169 ja és prou restrictiu amb les condicions possibles pels reassentaments; però més encara ho és l'article 10 de la DNUDPI:

---

⁴⁸ Per a més informació consultar: https://www.icmm.com/website/publications/pdfs/social-performance/2015/guidance_land-acquisition-and-resettlement.pdf

*"Els pobles indígenes **no seran desplaçats per la força de les seves terres o territoris**. No es procedirà a cap trasllat sense el consentiment lliure, previ i informat dels pobles indígenes interessats, ni sense un acord previ sobre una indemnització justa i equitativa i, sempre que sigui possible, l'opció del retorn."* (la **negreta** és nostra)

Com veiem, hauria de ser impossible complir les recomanacions de l'ICMM sense violar drets reconeguts dels Pobles Indígenes. Però precisament aquests documents reflecteixen clarament les limitacions assenyalades abans sobre la capacitat de la diligència deguda de fer respectar els drets humans: per a les empreses només es tracta de portar a terme i documentar un procés burocràtic més.

* * *

En general, tot mirant el desenvolupament del CLPI tal com és descrit per aquest i altres organismes, s'intenta imposar la visió que és només una part de la deguda diligència per part de les empreses, volent reduir els obstacles per a la inversió i afeblir la força del CLPI com a dret bàsic dels Pobles Indígenes (nota 14, p. 249). Lluny d'això, mentre que la diligència deguda no deixa de ser una eina amb un plantejament més o menys afortunat, el CLPI és un dret col·lectiu reconegut dels Pobles Indígenes (i de fet també d'altres grups ètnics, com indiquen algunes sentències de la CoIDH⁴⁹).

---

⁴⁹ "86. La Cort no troba una raó per a apartar-se d'aquesta jurisprudència en el present cas. Per això, aquest Tribunal declara que s'ha de considerar als membres del poble Saramaka com una comunitat tribal i que la jurisprudència de la Cort respecte del dret de propietat dels pobles indígenes també és aplicable als pobles tribals atès que comparteixen característiques socials, culturals i econòmiques distintives, incloent-hi la relació especial amb els seus territoris ancestrals, que requereix mesures especials conforme al dret internacional dels drets humans a fi de garantir la supervivència física i cultural d'aquest poble". CoIDH, Cas del Poble Saramaka vs. Surinam, sentència del 12 d'agost de 2008, p. 27. Disponible en https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_172_esp.pdf.

ÀMBIT APLICAT

II. La contractació pública socialment responsable a l'Ajuntament de Barcelona.

MARC NORMATIU I MECANISMES DE CONTRACTACIÓ PÚBLICA

La compra conscient i responsable està des de fa molts anys en l'imaginari de bona part de la societat. I també ha entrat a formar part dels objectius declarats de les administracions públiques, sobretot des de l'aprovació de l'Agenda 21 de Nacions Unides (actualitzada per l'Agenda 2030 el 2015) i, en l'àmbit europeu, de la directiva 24/2014 de 26 de febrer sobre contractació pública (transposada al marc estatal espanyol mitjançant la Llei 9/2017, de 8 de novembre, de Contractes del Sector Públic, o simplement LCSP) i, més recentment, de l'Estratègia Europa 2020 per a un *"creixement intel·ligent, sostenible i integrador"*⁵⁰.

En la pàgina web del programa *Ajuntament+Sostenible*⁵¹ (A+S), de l'Ajuntament de Barcelona, es fa un petit repàs dels passos donats per aquesta institució cap a la contractació pública responsable. Centrats en un primer moment en la sostenibilitat ambiental, passa posteriorment a considerar també aspectes socials. A partir del canvi de govern l'any 2015, l'Ajuntament intenta aprofundir en aquesta qüestió amb la publicació, l'any 2016, de tres guies per a la contractació pública ambiental, social i innovadora⁵². A més, aquest mateix any es va produir un gir important cap a la col·laboració amb entitats socials i ONG. Per una banda, el Pla Anual de Cooperació contempla la coherència de les polítiques públiques per a la justícia global com una de les línies d'acció prioritàries. Per l'altra, la convocatòria de subvencions de cooperació i educació per a la justícia global incorpora una línia específica de *"projectes adreçats a promoure la coherència de polítiques públiques per al desenvolupament i la responsabilitat exterior"*⁵³, que encara existeix (sota un nom lleugerament diferent). Aquest esforç acabarà de concretar-se en el Pla Director de Cooperació per a la Justícia Global 2018-2021, un dels objectius del qual és *"Millorar la coherència de polítiques envers la justícia global"* i que parla directament de la compra pública responsable com a part de l'objectiu de promoció de la justícia econòmica i com a actuació estratègica dins del Pla⁵⁴. Com a conseqüència, no han estat poques les iniciatives de diverses entitats que han portat a terme anàlisis sobre les vulneracions de drets que es poden produir en els processos de compra pública, així com propostes per tal de millorar

---

⁵⁰ Per a més informació consultar: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020>

⁵¹ Per a més informació consultar: <https://www.ajsosteniblebcn.cat/ca/>

⁵² Per a més informació consultar: <https://ajuntament.barcelona.cat/contractaciopublica/ca/documents>

⁵³ Per a més informació consultar: https://ajuntament.barcelona.cat/relacionsinternacionalsicooperacio/sites/default/files/convocatoria_2016_cat.pdf (p. 5)

⁵⁴ Per a més informació consultar: https://ajuntament.barcelona.cat/relacionsinternacionalsicooperacio/sites/default/files/pla_director_cooperacio_2018-2021_cat_v_web_0.pdf (pp. 30 i 53)

aquests processos en termes de justícia global. Igualment, el propi Ajuntament ha encarregat estudis i desenvolupat convenis per aprofundir en el seu coneixement i ampliar l'abast de les eines a la seva disposició. Igualment, l'Ajuntament de Barcelona forma part de diverses xarxes internacionals com ara l'ICLEI, que aplega més de 2.500 governs locals i regionals a tot el món, i la seva "filial" europea, la xarxa Procura+.

* * *

La contractació pública involucra tot un seguit de fases i burocràcia de força complexitat, recollides en la llarguíssima LCSP. En termes de defensa de drets, introdueix en el seu preàmbul per primera i única vegada el terme "drets humans":

"amb l'ànim d'afavorir el respecte cap als drets humans, i especialment cap als drets laborals bàsics de les persones treballadores i dels petits productors de països en vies de desenvolupament, s'introdueix la possibilitat que tant els criteris d'adjudicació com les condicions especials d'execució incorporin aspectes socials del procés de producció i comercialització referits a les obres, subministraments o serveis que hagin de facilitar-se conformement al contracte de què es tracti" (p. 14)

Però hem de ser conscients que "no existeix una legislació específica, ni a nivell estatal ni a nivell internacional, que permeti als òrgans de contractació exigir el compliment amb els drets humans per part de les empreses licitadores i les adjudicatàries dels processos de contractació"⁵⁵. Així que intentarem analitzar algunes característiques que podrien estar vinculades a la possibilitat de fer servir criteris de drets humans en la contractació pública, sempre tenint al cap els drets dels Pobles Indígenes.

Abans de començar el procés de licitació, l'administració pot portar a terme les anomenades CONSULTES PRELIMINARS DEL MERCAT, "amb la finalitat de preparar correctament la licitació i informar els citats operadors econòmics sobre els seus plans i dels requisits que exigiran per a concórrer al procediment" (LCSP, art. 115). Per tant, aquestes consultes poden resultar molt útils per conèixer l'estat de desenvolupament tecnològic d'algun producte, les millors pràctiques disponibles en la seva fabricació, etc. En la fase de preparació de la licitació s'ha de definir "**l'objecte del contracte**" (LCSP, art. 99) autèntic mur contra el qual xoquen moltes vegades els intents de vincular la compra pública amb les violacions a drets humans i/o ambientals de les empreses, ja que els possibles criteris o condicions amb mesures socials i/o ambientals sempre hi han d'estar vinculats/des. Com diu l'article 202, sobre CONDICIONS ESPECIALS D'EXECUCIÓ de caràcter social, ètic, mediambiental o d'altre ordre, "els òrgans de contractació podran establir condicions especials en relació amb l'execució del contracte, **sempre que estiguin vinculades a l'objecte del contracte**" (la negreta és nostra). Aquesta greu limitació de l'abast de les possibles mesures socials i ambientals en els contractes públics ja la vam trobar alterNativa en un projecte anterior, quan preteníem

---

⁵⁵ Tornos Abogados. *Guia per a la protecció i la promoció dels drets humans en la contractació pública*, 2017, p. 8. Disponible en https://novact.org/wp-content/uploads/2017/11/GUIA_993_WEB_CAT.pdf, es tracta d'un informe en el marc d'un projecte de Novact, Servei Civil Internacional i Nexes interculturals de joves per Europa.

que les vulneracions de drets humans per la construcció de diverses repeses en els rius Cahabón i Oxec, a Guatemala, per part d'una filial del grup ACS⁵⁶, tinguessin conseqüències en la contractació pública per a aquesta multinacional espanyola. Per altra banda, cal mencionar que l'article 99 permet definir l'objecte del contracte incorporant "innovacions tecnològiques, socials o ambientals que millorin l'eficiència i la sostenibilitat dels béns, obres o serveis que es contractin".

Tant l'objecte del contracte com les condicions especials d'execució han d'estar recollides en els plecs de clàusules administratives particulars (PCAP), que juntament amb els plecs de prescripcions tècniques (PPT) són els documents més importants en les licitacions públiques, ja que incorporen tota la informació necessària per a les possibles adjudicatàries del contracte. En concret, els PCAP inclouen l'objecte del contracte, durada, pressupost, requisits, procediment d'adjudicació, ... i també els CRITERIS DE VALORACIÓ/ADJUDICACIÓ de les ofertes. Aquesta, juntament amb les condicions especials d'execució, seria una via mitjançant la qual incorporar criteris de defensa de drets humans i/o ambientals en la contractació pública, però també trobem a la LCSP importants entrebancs. L'article 131 de la llei disposa que l'adjudicació "es realitzarà ordinàriament utilitzant una pluralitat de criteris d'adjudicació basats en el principi de millor relació qualitat-preu", deixant de banda tota qüestió social o ambiental. Per la seva banda, l'article 132 avisa que "la contractació no serà concebuda amb la intenció (...) de restringir artificialment la competència". Posat en aquests termes, semblaria gairebé impossible que les violacions de drets humans o ambientals poguessin minvar les possibilitats de determinada empresa sense afectar la suposada lliure competència. El detall el trobem a l'article 145, sobre requisits i classes de criteris d'adjudicació del contracte, on potser descobrim alguna escletxa.

Comença dient l'article 145 que el criteri principal de qualitat-preu podria girar, prèvia justificació, cap a un de cost-eficàcia, on introdueix la noció de "cost del cicle de vida", del qual l'article 148 diu que pot incloure "els costos imputats a **externalitats mediambientals vinculades al producte, servei o obra durant el seu cicle de vida**" (la **negreta** és nostra), sempre que existeixi una manera de calcular aquests costos. L'article 145 també diu que es podran incloure aspectes ambientals i socials com a criteris qualitatius, entre els quals la reducció d'emissió de gases d'efecte hivernacle, o les mesures d'estalvi i eficiència i assenyala que han d'anar acompanyats de criteris relacionats amb el cost (i sempre vinculats a l'objecte del contracte), que poden referir-se al cost del cicle de vida. En l'apartat 6 s'especifica que la vinculació a l'objecte del contracte pot incloure factors presents "en el procés específic **d'una altra etapa del seu cicle de vida**, fins i tot quan aquests factors no formin part de la seva substància material" (art. 145, 6. b); la **negreta** és nostra). Això ens dona peu a pensar que s'haurien de poder afegir criteris d'adjudicació socials i ambientals prenent en consideració les possibles violacions de drets humans i/o ambientals ja des del moment de l'extracció de

---

⁵⁶ Veure <https://alternativa-ong.org/campanyes/la-veu-de-laigua/> i el dos casos en la web de l'Eix d'Empresa i DDHH de Lafede.cat: <https://alertadh.org/caso/renace/>, <https://alertadh.org/caso/oxec-i-oxec-ii-i-oxec-iii/>

les matèries primeres que es fan servir al producte, servei o obra (sempre tenint en compte que, segons l'article 148, s'ha de poder determinar el valor monetari d'aquests costos, la qual cosa és una empresa complicada).

Tornant a l'article 202, també parla de quines podrien ser les condicions d'execució en termes d'innovació, socials o ambientals, obrint un ventall semblant a aquell de l'article 145. En aquest cas, la referència explícita a l'execució sembla fer més complex trobar un forat per a la defensa de drets més enllà, per exemple en les cadenes de subministrament, però el cert és que deixa oberta la porta a introduir criteris laborals que garanteixin *"el respecte als drets laborals bàsics al llarg de la cadena de producció mitjançant l'exigència del compliment de les Convencions fonamentals de l'Organització Internacional del Treball, incloses aquelles consideracions que busquin afavorir (...) una **major transparència i traçabilitat de tota la cadena comercial**"* (la **negreta** és nostra).

Per altra banda, en el Capítol II del Títol II s'aborden els REQUISITS DE CAPACITAT I SOLVÈNCIA de l'empresari. Així, l'article 71 desgrana una sèrie de circumstàncies per les quals una empresa no podrà contractar amb l'administració pública: delictes com organització criminal, finançament il·legal de partits, tracta d'éssers humans, tràfic d'influències, infracció greu en matèria professional, etc. En general en tots aquests casos de l'apartat 1 de l'article haurà d'existir condemna o sanció ferma (enlloc diu que hagi de ser emesa per una autoritat d'àmbit estatal, tot i que sembla quedar implícit en altres articles de la llei). No obstant això, l'apartat 2 dona una oportunitat als òrgans de contractació quan diu que:

"2. A més de les previstes a l'apartat anterior, són circumstàncies que impediran als empresaris contractar (...)

Haver incomplert les clàusules que són essencials en el contracte, incloent-hi les condicions especials d'execució establertes d'acord amb el que assenyala l'article 202, quan aquest incompliment hagi estat definit als plecs o al contracte com a infracció greu, concurrent dol, culpa o negligència a l'empresari, i sempre que hagi donat lloc a la imposició de penalitats o a la indemnització de danys i perjudicis". (la **negreta** és nostra)

Per la seva part, els articles 86 a 91 defineixen com s'ha d'acreditar la solvència *"econòmica i financera i tècnica o professional"* per part de les empreses que vulguin optar a un contracte. Sobre els CRITERIS DE SOLVÈNCIA DE CARÀCTER TÈCNIC O PROFESSIONAL, i posant la mirada sobre els contractes de subministrament, l'article 89 introdueix una qüestió interessant:

"1. En els contractes de subministrament la solvència tècnica dels empresaris haurà d'acreditar-se per un o diversos dels següents mitjans, a elecció de l'òrgan de contractació:

(...)

*g) Indicació dels **sistemes de gestió de la cadena de subministrament**, inclosos els que garanteixin el compliment de les Convencions fonamentals de l'Organització Internacional del Treball, i de seguiment que l'empresari podrà aplicar en executar el contracte."* (la **negreta** és nostra)

Hi ha diverses característiques que s'han de tenir en compte a l'hora de decidir i poder aplicar algun/s de aquests criteris en els plecs de contractació. Una de les més importants té a veure amb que tant els criteris de solvència com les condicions especials d'execució són clàusules obligatòries, en el sentit que si no es compleixen no es pot optar al contracte (o aquest pot ser rescindit). Per la seva banda, els criteris d'adjudicació/valoració no deixen ningú fora, sinó que premien determinades característiques que les administracions volen fomentar. I les consultes preliminars del mercat poden ser eines especialment útils per tal de decidir incorporar uns criteris o altres als plecs.

* * *

Amb les guies de contractació pública social, ambiental i innovadora publicades el 2006, l'Ajuntament de Barcelona va fer un primer esforç per aplegar tot un seguit de recomanacions i bones pràctiques pel que fa a la contractació pública, sempre seguint les indicacions de la Directiva Europea i altres lleis estatals i internacionals i amb la cautela que caracteritza l'administració pública. En la Guia de contractació pública social trobem una nova menció a convenis de l'OIT, *"especialment la Convenció sobre Drets de l'Infant de 1990 o la Convenció Internacional sobre la Protecció dels Drets dels Treballadors Migratoris i dels seus familiars"*⁵⁷, en l'espai relatiu a les condicions d'execució. Per la seva banda, la Guia de contractació pública ambiental fa referència a *"la consideració dels costos de cicle de vida"* (p. 35) en la fase d'avaluació de necessitats, però en relació només a la fase d'ús (p. 37). En tot cas, l'apartat 3.4 sobre especificacions tècniques i criteris de valoració, en referir-se a la composició i els materials utilitzats, diu: *"es valoren positivament els productes o materials millors des del punt de vista ambiental"*, incloent-hi el contingut de material reciclat, la procedència d'explotacions sostenibles (fusta) o la producció ecològica (aliments).

A banda de les guies, sembla que la voluntat de l'Ajuntament és continuar buscant camins per trencar els lligams legislatius. Segons el *Pla d'objectius de contractació pública sostenible 2022*⁵⁸, un d'aquests n'és:

"9.- Seguir avançant en la comprovació i el compliment de les obligacions en matèria social, laboral i ambiental així com en l'elaboració d'anàlisis de riscos de vulneració de drets laborals, socials i ambientals pel que fa a la cadena de subministrament exterior dels contractes." (p. 6)

Un pas important en aquest sentit és la relació amb Electronics Watch⁵⁹, entitat dedicada a ajudar les administracions públiques a protegir els drets laborals en les cadenes de subministrament de la indústria electrònica. En concret, l'any 2022 van signat un conveni de col·laboració⁶⁰ que té *"la finalitat de reforçar la deguda diligència en matèria de drets humans*

---

⁵⁷ Ajuntament de Barcelona. *Guia de contractació pública social*, p. 42.

⁵⁸ Per a més informació consultar:

https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/125812/1/GM_DA_PlaContractaci%3%b3Sostenible_2022.pdf

⁵⁹ Per a més informació consultar: <https://electronicswatch.org/en/>

⁶⁰ Per a més informació consultar:

https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/127438/1/GM_conveni-electronic-watch_2022.pdf

en la cadena de subministrament de vehicles elèctrics”, centrant-se “en les bateries, semiconductors i mineria, ja que s’han identificat com les fases on més riscos de vulneració de drets humans existeixen.” Electronics Watch ja va publicar el 2020 la segona versió d’una guia de condicions contractuals⁶¹ pels afiliats (entre els quals es troba l’Ajuntament de Barcelona), on s’estableixen algunes condicions especials d’execució que fan referència als drets laborals i al deure dels contractistes d’aplicar la diligència deguda en la cadena de subministrament.

DE LA DENÚNCIA A LA INCLUSIÓ DELS DRETS HUMANS EN ELS PROCESSOS DE CONTRACTACIÓ PÚBLICA

Gràcies entre altres coses a la línia de finançament per a la coherència de polítiques públiques de l’Ajuntament de Barcelona que comentàvem abans, existeix des de fa uns anys un bon grapat d’estudis publicats per diverses entitats socials amb la voluntat d’anar més enllà en les possibilitats d’incorporar la defensa dels drets humans en els processos de compra pública. Algunes centren el seu interès en l’exploració de vies per millorar els processos de compra pública en termes de drets i d’altres posen l’èmfasi en les vulneracions de drets humans arreu i l’impacte social i ambiental de les cadenes de producció i subministrament en diversos àmbits.

Fent un repàs no exhaustiu i centrat només en les publicacions d’entitats catalanes, l’any 2015 Enginyeria Sense Fronteres (ESF) publicava *Minerals CrÍTICs: Indústries extractives i aparells electrònics*⁶² la conclusió del qual era que tant en l’extracció de matèries primeres com en la producció i en la gestió dels residus d’aquesta indústria es donen vulneracions sistemàtiques de drets humans. El gener de 2021 Setem publicava “*Posem la justícia de moda*”⁶³, on analitzaven el compliment de la diligència deguda en l’àmbit de la indústria tèxtil i tornaven a assenyalar que la “*vulneració de drets humans està a l’ordre del dia a les cadenes de valor del sector tèxtil, fins al punt que el model de negoci dominant es basa en l’explotació i l’abús sistemàtics*”, amb l’agreujant que el 80% del personal en aquest sector són dones. També Setem va formar part, amb altres entitats, del projecte Make ICT Fair⁶⁴ per a la protecció dels drets humans en la indústria global de la electrònica. Per la seva part Medicus Mundi Mediterrània (MMMed) posava el focus en l’extracció d’or a Moçambic en el documental *La fiebre del oro*⁶⁵ dins de la campanya OR+JUST, i Justícia i Pau (JiP) llençava la campanya #ConflictMinerals⁶⁶ “*per donar a conèixer la relació que hi ha entre els productes*

---

⁶¹ Per a més informació consultar: https://electronicswatch.org/electronics-watch-contract-conditions-with-guidance_2576189.pdf

⁶² Per a més informació consultar: <https://esf-cat.org/wp-content/uploads/2017/03/ESFeres13-Minerals-CriTICs.pdf>

⁶³ Per a més informació consultar: https://www.setem.org/catalunya/wp-content/uploads/sites/10/2021/12/CCC_PP_Sept21-CAT_resum.pdf

⁶⁴ Per a més informació consultar: <https://catapa.be/es/make-ict-fair/>

⁶⁵ Per a més informació consultar: <https://lafiebredeloro.org/>

⁶⁶ Per a més informació consultar: <http://conflictminerals.es/ca/portada/>

tecnològics i els conflictes armats i violacions de drets humans als països on s'extreuen els minerals necessaris per a la seva fabricació”.

Sobre la qüestió específica de les polítiques públiques també tenim un bon grapat de bons exemples. Dins de la producció de l'Observatori DESC (ODesc), destaquem *Contractació pública amb drets socials, ambientals i perspectiva de gènere*⁶⁷ i *Radiografia i impacte de la contractació pública catalana en els drets humans*⁶⁸. En la primera, l'ODesc ofereix exemples de bones pràctiques en diverses administracions; en la segona, fa un repàs de casos concrets de violacions de drets humans per part de les majors empreses adjudicatàries de contractes públics a Catalunya. En el marc de la campanya 99,3% responsable⁶⁹ tenim la *Guia per a la protecció i promoció dels drets humans en la contractació pública* (nota 52, d'aquí endavant hi farem referència com *Tornos*) i els informes de l'Observatori de Drets Humans a la Mediterrània (ODHE) *El respecte dels drets humans en els processos de contractació pública de subministres i serveis de seguretat*⁷⁰ i *De les resolucions i sentències a la protecció real dels Drets Humans*⁷¹, en els quals el focus està posat sobre qüestions de seguretat i vulneració de drets humans en els territoris ocupats del Sàhara Occidental i Palestina. El segon d'aquests informes destaca que es necessari un desenvolupament legislatiu i reglamentari a l'estat espanyol (en concret una llei de diligència deguda), ja que

“tret del delictes de tracta d'éssers humans o d'explotació infantil, no existeix encara a l'ordenament jurídic la possibilitat que una persona jurídica sigui condemnada per altres delictes o faltes administratives relacionades amb les vulneracions dels DDHH” (p. 44).

També tenim la recent publicació de MMed *Minerals crítics en conflicte i alternatives per la justícia global des de la compra pública: el cas del vehicle elèctric*⁷², una de les poques que tracta de manera específica mobilitat elèctrica i compra pública. I no podem oblidar dos estudis de Lina Maria González i Mònica Vargas per a l'Ajuntament de Barcelona: *La contratación pública del Ayuntamiento de Barcelona, un análisis de responsabilidad extraterritorial, vulneración de los derechos humanos y del medio ambiente en el Sur Global*⁷³ i *Avaluació de necessitats per complir l'obligació de respecte dels drets humans en les cadenes*

---

⁶⁷ Per a més informació consultar:

https://observatoridesc.org/sites/default/files/publication/files/guia_compra_publica_vf.pdf

⁶⁸ Per a més informació consultar:

https://observatoridesc.org/sites/default/files/publication/files/radiografia_contractacio_publica_odesc_1.pdf

⁶⁹ Per a més informació consultar: <http://993responsable.org/>,

⁷⁰ Per a més informació consultar: <https://www.odhe.cat/el-respecte-dels-drets-humans-en-els-processos-de-contractacio-publica-de-suministres-i-serveis-de-seguretat/>

⁷¹ Per a més informació consultar: <https://www.odhe.cat/de-les-resolucions-i-sentencies-a-la-proteccio-real-dels-drets-humans/>

⁷² Per a més informació consultar: https://www.medicusmundi.cat/wp-content/uploads/2023/05/Informe_VehicleElectricdef.pdf

⁷³ Resum executiu disponible en:

https://ajuntament.barcelona.cat/relacionsinternacionalsicooperacio/sites/default/files/2019_resumen_ejecutivo_esp_pa-ra_web_0.pdf

*globals de subministrament de l'Ajuntament de Barcelona*⁷⁴. Aquestes dues reflecteixen perfectament en els seus títols la voluntat de trobar maneres de portar criteris de compra pública responsable més enllà del territori català. No estan tots, però creiem que la relació és prou significativa de la riquesa i diversitat de les aportacions.

Naturalment, existeixen també incomptables treballs, que van des de les qüestions més genèriques a allò més específic, desenvolupats sobretot per entitats i administracions arreu de l'estat i a Europa. En general, com no pot ser d'una altra manera, les referències legislatives obligades en totes aquestes publicacions són la Directiva 2014/24/EU i les lleis o reglaments internes existents a cada país (a l'estat espanyol, la LCSP de 2017). També es fa referència sovint als Principis Rectors, a falta de mecanismes obligatoris cap a les empreses. Igualment, i d'acord a les necessitats i objectius específics, es tenen en compte altres marcs legislatius més específics i també és habitual trobar als estudis exemples i recomanacions en termes de contractació pública social i ambiental. Gran part de les publicacions dediquen així mateix un espai important a aportar exemples de vulneracions de drets de molt diverses tipologies.

* * *

Des del punt de vista dels drets del Poble Indígena no es fàcil trobar propostes concretes, ja que les entitats no treballen aquesta qüestió i ja és prou complicat fer aportacions específiques dins del marc de cada estudi. I està lluny de la nostra intenció criticar aquí (qui ens pensàvem que som?) la feina d'entitats amigues amb les quals compartim xarxes, grups de treball i, sobretot, objectius, però hi ha algunes omissions significatives, com per exemple la no aparició, en l'extensa llista de convenis internacionals ratificats per l'Estat espanyol que presenta *Tornos* (pp. 19 i 20), del Conveni 169. En termes més generals, no es fa gaire referència a aquest Conveni, menys encara s'esmenta la DNUDPI i no hi ha referències al dret a consulta o al CLPI.

Tot i així, és evident que podem aprendre molt de totes aquestes publicacions. Pel que fa a les de casa nostra, ens fixarem en aquelles de les quals podem extreure els resultats més útils pel nostre objectiu. *Tornos* incorpora potser la relació més completa de legislació, instruments no vinculants i alguns elements de jurisprudència internacional entorn de la protecció, el respecte i la promoció dels drets humans, així com d'exemples de polítiques públiques de diverses administracions estatals i europees. En tractar-se d'una guia d'incorporació de mesures de protecció de drets humans en totes les fases del procés de contractació pública, s'ha convertit en una referència obligada per a moltes de les publicacions posteriors. L'estudi comença amb el reconeixement que no es pot obligar les empreses al compliment dels drets humans, per la qual cosa les seves recomanacions no van en la línia d'incloure clàusules vinculades amb l'objecte del contracte, sinó que

---

⁷⁴ Per a més informació consultar:

https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/bitstream/11703/127063/1/4_Avaluaci%C3%B3_Necesitats_CAT_v1.pdf

“el que s’imposa és, doncs, un deure de respecte dels drets humans, un comportament ètic i una prohibició de fer. Per aquesta raó s’introdueixen mesures en el procés de contractació que pretenen garantir aquest comportament, com a mesures transversals i objectives que són concreció d’una finalitat estratègica de la contractació pública.” (p. 38)

Una de les propostes de Tornos és que les empreses licitadores presentin **una declaració responsable de compliment de drets humans** i que “per a això, els PCAP han de llistar els tractats i els articles de la Constitució en els quals es contenen els drets humans que s’han de respectar.” **Incloent-hi, afegim nosaltres, el Conveni 169 i la DNUDPI.** Aquesta declaració responsable pot funcionar com a criteri d’admissió (l’empresa que no la presenti no podrà optar al contracte), com a criteri de valoració i/o com a condició d’execució. En aquest últim supòsit i “d’acord amb l’article 202.4 de la LCSP 2017, a més, el compliment de les condicions especial d’execució és extensible a les empreses subcontractistes” (p. 41). Destacarem també que Tornos proposa “establir com a condició de participació en la licitació que les empreses licitadores **incorporin a la seva oferta la cadena de subministraments**” d’acord a la possibilitat oberta a l’article 89.1.g de la LCSP. Per altra banda, Tornos avisa que en àmbits com l’electrònica, i també quan parlem de petites i mitjanes empreses, és força complicat acreditar que els drets humans es respecten a tota la cadena de subministrament, per la qual cosa recomana que “pot convenir més parlar de ‘diligència deguda’ (...) efectiva en la relació amb els proveïdors i proveïdores” (p. 42).

Per la seva banda, els informes de Lina i Mònica (notes 70 i 71) analitzen amb més detall les polítiques i els òrgans de contractació pública de l’Ajuntament de Barcelona en relació amb les violacions de drets humans en les cadenes globals de subministrament. Incorporen exemples a tenir en compte d’altres administracions i recomanacions específiques, a més de tot un seguit d’annexes que amplien la disponibilitat d’informació. En l’estudi de 2019 (en la versió complerta, que no hem trobat al web) inclouen l’exemple de l’Ajuntament de Loures (Portugal), que, en la mateixa línia de les declaracions responsables recomanades per Tornos, “estipula en particular que, en el desenvolupament de l’activitat, l’empresa contractista i les subcontractistes han de complir les següents convencions de l’OIT: 138, 29, 105, 87, 98, 135, 100, 111, 26, 131, i la Recomanació 143” (p. 31). I més endavant, per complementar aquesta disposició, recomanen específicament “**la protocol·lització, segons el tipus de contractació, del Conveni 169 sobre Pobles Indígenes i Tribals, ratificat per l’Estat espanyol (...) [i] la inclusió de la Declaració de Nacions Unides sobre els Drets dels Pobles Indígenes, també ratificada per l’Estat espanyol.**” (p. 63; la **negreta** és nostra)⁷⁵. També resulta interessant en aquest informe observar l’annex III, que inclou anàlisis de productes de risc i mesures de prevenció en la compra pública de les autoritats locals a Suècia. Tot i que no es contempla la mobilitat elèctrica, pel que fa als aparells electrònics torna a aparèixer l’activitat minera per l’alt risc de violacions als drets humans, laborals i ambientals (que l’activitat minera és la que comporta major risc a la cadena de subministrament és, de fet, un lloc comú en tots

---

⁷⁵ Podem “excusar” l’Ajuntament de Loures ja que Portugal no ha ratificat el Conveni 169.

els anàlisis que hem consultat). Per fer front a aquells perills i posant la transparència com a element central, des de Suècia **promouen el diàleg amb proveïdor, associacions empresarials i societat civil**, així com la cerca de maneres “d’establir comparacions entre proveïdors, marques i productes” (p. 79) en termes de sostenibilitat de les cadenes de subministrament.

Per la seva part, l’informe de 2021, de caire més tècnic i partint d’una anàlisi específic de la contractació pública de l’Ajuntament de Barcelona, insisteix en la **necessitat d’un organisme “de recerca, suport i formació sobre l’enfocament estratègic de la contractació pública”**, en la preparació d’un conjunt de clàusules administratives “per garantir el respecte dels drets humans al llarg del cicle del contracte” i en l’adopció per part de l’Ajuntament d’**“un codi de conducta ètic de respecte dels drets humans i el medi ambient aplicable a la contractació”**, que “facilitaria al personal tècnic el fet de poder vincular els drets humans a la construcció de l’objecte del contracte per a cada licitació.” (p. 20)

Per últim, l’informe encarregat per MMed, el més recent dels que estem revisant, és l’únic que fa referència a un sector específic (el vehicle elèctric) de l’anomenada transició verda en l’àmbit de la contractació pública. D’aquest podem destacar la seva aposta decidida per les consultes preliminars al mercat (CPM) com a eines de transformació. Segons l’informe

*“les CPM es poden fer servir per orientar les innovacions dels proveïdors de l’Administració pública cap a transformacions amb nous objectius (com, per exemple, canvis en les formes de donar els serveis que vagin més enllà de la tecnologia, o **garanties socials i ambientals relacionades amb la cadena de subministrament**).”* (la **negreta** és nostra)

I la seva aposta decidida en aquest sentit és **obrir aquestes CPM** (pensades en principi com a eines de recerca en els mercats) **“a la contribució de la ciutadania i les organitzacions socials”**, fet que “pot millorar la transparència de les institucions i la coherència de les seves polítiques.” (p. 16) Aquesta proposta es basa en el convenciment que les CPM no només haurien de servir per respondre preguntes de caràcter tècnic o científic, sinó per conèixer propostes també des dels marcs polític i pràctic (cap a on hauríem de caminar i com fer-ho possible), incorporant “diferents llenguatges de valoració legítims” i tenint en compte qüestions com la incommensurabilitat (“dos valors, raons, béns o normes no són substituïbles, (...) i no és acceptable moralment plantejar-ho en termes econòmics”) o la paradoxa de Jevons (la qual observa que els augments en eficiència comporten més despesa energètica i no menys, degut a l’increment del consum). És interessant també considerar els resultats dels tallers participatius que es van dur a terme en el marc de l’estudi amb entitats i moviments socials, sindicats i administracions. Per exemple, pel que fa a les administracions,

“Les persones encarregades de tramitar compres públiques identifiquen quatre problemes bàsics en utilitzar les CPM i la compra pública per millorar les condicions laborals, socials i ambientals en les cadenes de subministrament: (i) la dificultat de fer participar les empreses en les CPM; (ii) la falta d’instruments fiables de certificació sobre aquests aspectes; (iii) la manca de recursos per fer un seguiment efectiu dels concursos, i (iv) el poc poder d’incidència des de la compra quan el producte comprat és produït per poques empreses o el volum de compra és petit.” (p. 18)

POSSIBLES IMPACTES EN L'EXTERIOR DE LA CONTRACTACIÓ DEL SECTOR DE LA MOBILITAT ELÈCTRICA DE L'AJUNTAMENT DE BARCELONA

El liti, sent amb diferència el mineral "crític" més abundant en les bateries (parlem de kilograms), és un dels elements fonamentals per a la transició cap a l'emmagatzematge d'energia i la mobilitat elèctrica. AlterNativa Intercanvi amb Pobles Indígenes vam tenir coneixement que l'extracció de liti als salars de les zones andines d'Argentina, Bolívia i Xile estava provocant greus afectacions a les poblacions indígenes d'aquells territoris i és per això que col·laborem des de fa un temps amb l'Observatori Plurinacional de Salars Andins⁷⁶ (OPSAL),

"un col·lectiu que neix des de l'articulació territorial i que actualment congrega a representants de pobles originaris, activistes ambientals i investigadores/s entorn de la protecció dels salars i aiguamolls andins, ecosistemes únics i fràgils amenaçats per l'avanç de la mineria del liti i d'altres formes d'extractivisme miner en la vasta Puna d'Atacama que comparteixen Xile, l'Argentina i Bolívia."

Aquest Observatori aporta informació periòdica (accessible en la seva web), incloent-hi informes i productes audiovisuals, sobre la vulneració de drets i la resistència de diverses comunitats indígenes front les empreses d'extracció de liti en els seus territoris i fa una tasca important de sensibilització i incidència juntament amb altres organitzacions. En el marc de la nostra feina conjunta publiquem, en complementarietat amb aquest informe, un estudi de cas sobre dos territoris afectats per aquesta mineria⁷⁷ i un documental divulgatiu centrat en l'experiència d'una comunitat afectada⁷⁸. En aquests productes es destaquen les incoherències del discurs de l'economia verda i es denuncia la utilització dels territoris indígenes com a "zones de sacrifici", suposadament necessàries per aturar la crisi climàtica, posant el focus en el malbaratament dels escassos recursos hídrics dels salars andins, que deixen les poblacions (i les espècies animals i vegetals) en situació de greu perill de subsistència davant el trencament del delicat equilibri d'aquells ecosistemes. En el cas del Projecte Fènix, al Salar del Home Mort (Antofagasta de la Sierra, Catamarca), després de 20 anys d'explotació i havent buidat quasi totalment el riu Trapiche, l'empresa adjudicatària va demanar a les administracions fer servir el riu "dels ànecs". A la vegada, el salar es troba quasi completament llicitat a nombrosos projectes d'aquesta i altres empreses. Com explica el Nèstor Ruiz en el documental "Antes del litio", si una sola explotació ha dessecat un riu, què esperen que passi quan la resta de projectes es posin en marxa?

---

⁷⁶ Per a més informació consultar: <https://salares.org/>

⁷⁷ Luciana Fernández i Néstor Omar Ruiz, "Boom del litio y territorios de sacrificio en Argentina", disponible en: <https://salares.org/boom-del-litio-y-territorios-de-sacrificio-en-argentina-integrantes-de-opsal-lanzan-informe/>

⁷⁸ Costa Rica Producciones, *Antes del litio*, disponible en: <https://www.miradanativa.org/pelicula/antes-del-litio/>

Reflectint perfectament aquesta diversitat dins de l'OPSA, l'any 2021 van aplegar diverses veus des de les comunitats, l'activisme i l'acadèmia en un llibre⁷⁹ buscant conformar "un espai concret per a la promoció de la interacció de coneixements científics i no científics sobre la idea duna diversitat epistemològica del món" i abordant "des d'una perspectiva crítica, territorial, científica i plurinacional els complexos escenaris socioambientals, problemàtiques, vivències i alternatives que emergeixen a partir del boom global de l'extractivisme miner de liti als Salars Altoandins de Xile, Argentina i Bolívia". A través de les seves pàgines, trobem des de testimonis i vivències de líders i lidereses indígenes i camperoles, anàlisis sociopolítics de l'extractivisme del liti i articles "que plantegen la riquesa ecològica dels salars andins", obtenint un ric mosaic de mirades "globals i locals inspirades en la justícia climàtica".

* * *

A nivell europeu principalment, xarxes com Procura+ i ICLEI i entitats com Electronics Watch o SwedWatch⁸⁰, a més d'administracions de tots els nivells arreu del continent, han anat desenvolupant una feina important envers la compra pública responsable. Partint de les premisses recollides en les lleis europees i els Principis Rectors, el seu enfocament sobre els impactes a l'exterior té a veure fonamentalment amb l'avaluació de riscos (i no tant amb el compliment dels drets humans) i es centra sobretot en drets laborals i mediambientals. No obstant això, un punt clau en el qual coincideixen aquests estudis és la necessitat que les cadenes de subministrament siguin "transparentes per **permetre la identificació de mines específiques**"⁸¹ (la **negreta** és nostra), tot i que no aprofundeixen en els possibles riscos per a les poblacions locals ni en els drets concernits. Alguns dels àmbits més estudiats són el tèxtil, la indústria alimentària i les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC, ICT per les seves sigles en anglès), tot i que darrerament ja comencem a veure estudis referits a la mobilitat elèctrica. A tall d'exemple farem menció de dos informes ben diferents en continguts i objectius. Per una banda, SwedWatch va publicar el 2020 un petit estudi⁸² genèric d'avaluació de riscos "sobre els possibles impactes adversos sobre els drets laborals i els drets humans en les cadenes de subministrament" en la compra de vehicles elèctrics per a l'Agència del Govern de Noruega per a la Gestió Financera. Destaca que tant en la producció dels vehicles, com de les bateries i les rodes, **el risc més elevat es troba en la fase d'obtenció de les matèries primeres**. I en el cas concret del liti, l'informe diu que:

"L'extracció de liti de les salines del triangle de liti, una zona àrida que s'estén per Xile, Argentina i Bolívia, ha estat plena de conflictes amb els pobles indígenes que, segons es diu, no es beneficien econòmicament de l'explotació de la terra i l'aigua de les quals depenen pel seu estil de vida

---

⁷⁹ Diversos/es autors/es. *Salares Andinos. Ecología de saberes por la protección de nuestros salares y humedales*. OPSAL, Fundació Tanti, 2021. Disponible en

https://cl.boell.org/sites/default/files/2021-03/Libro_Salares%20Andinos_version_definitiva_castellano.pdf

⁸⁰ És una entitat sueca que promou "pràctiques empresarials responsables": <https://swedwatch.org>

⁸¹ ICLEI – Local Governments for Sustainability, European Secretariat. *How to procurement fair ICT hardware. Criteria set for socially responsible public procurement*. Disponible en https://electronicswatch.org/how-to-procure-fair-ict_2585084.pdf

⁸² Swedwatch. "Risk-assessment: Cars and other vehicles". 2020. Disponible en: https://anskaffelser.no/sites/default/files/risk_assessment_vehicles_swedwatch_2020.pdf

tradicional. També hi ha riscos associats al ja baix nivell freàtic, que pot disminuir encara més quan augmenten les explotacions mineres a la zona.” (p. 13)

A l'altra banda de l'Atlàntic, un altre informe molt més extens i l'objectiu del qual es proposar actuacions en les administracions públiques (als Estats Units) per tal de reduir la necessitat de matèries primeres en el camí cap a la “descarbonització”⁸³ també parla dels efectes de l'extracció de liti, aportant força enllaços rellevants i donant dades específiques del gran impacte territorial potencial també als Estats Units, on “el 79% dels dipòsits de liti coneguts es troben a menys de 35 milles de reserves índigenes” (p. 21). Entre els efectes nocius, es destaca que el procés d'extracció de liti de salmorres (el dels salars andins):

“deixa enrere munts de sals de rebuig i productes químics tòxics i sembla tenir impactes nocius significatius en els dipòsits d'aigua dolça locals i els ecosistemes, incloent flora i fauna icòniques com les dues de les tres espècies de flamencs endèmiques de la zona i la vida microbiana per a les quals la salmorra és un habitat.” (p. 27)

S'assenyala que es tracta de conseqüències ambientals graduals, i per tant menys visibles (parla de “violència lenta”), acumulatives, ja que els territoris estan sovint afectats per altres grans projectes extractius (especialment de coure) i amb pocs estudis científics sobre l'afectació dels aqüífers d'aigua dolça dels territoris⁸⁴. L'informe també parla de la situació de la mineria de liti a Xile i l'Argentina, i és un dels pocs on hem trobat una referència al CLPI:

“Com a signatari de la DNUDPI, se suposa que el govern argentí obté el CLPI dels pobles índigenes per a l'extracció de liti que afecti les seves terres. No obstant això, com en altres països, els membres de les comunitats properes a la mineria de liti a l'Argentina han observat una manca d'informació tant de les empreses com dels governs sobre els possibles riscos i impactes ambientals negatius d'aquests projectes.” (p. 30).

Aprofundint en la qüestió dels drets del Pobles afectats per la mineria del liti, la Fundació Ambient i Recursos Naturals (FARN)⁸⁵ va dur a terme un estudi sobre dues comunitats situades a prop de dos projectes de liti, centrant-se en les diferents dimensions socials i ambientals i en els impactes en els seus drets humans, senyalant entre altres coses que:

“Els membres de les comunitats van descriure el procés de participació i les relacions establertes amb les empreses que desitgen extreure liti com una comunicació majoritàriament unilateral

“a causa de la naturalesa tècnica dels materials i de la seva longitud, els membres de les comunitats van tenir dificultat per comprendre la informació que les empreses mineres els van proporcionar.

---

⁸³ Thea Riofrancos, Alissa Kendall, Kristi K. Dayemo, Matthew Haugen, Kira McDonald, Batul Hassan, Margaret Slattery i Xan Lillehei. *Achieving zero emissions with more mobility and less mining*. Climate and Community Project, 2023. Disponible en <http://www.climateandcommunity.org/more-mobility-less-mining>.

⁸⁴ Tot i així, és palesa, per la paraula de les pròpies comunitats i per l'observació dels efectes de l'explotació prolongada, per exemple al Salar del Home Mort, aquesta vinculació entre desaparició de l'aigua dolça i mineria de liti. Veure per exemple, <https://www.dw.com/es/chile-explotaci%C3%B3n-de-litio-deja-sin-agua-a-pobladores/a-52165228> o <https://salares.org/salar-del-hombre-muerto-el-rio-los-patos-no-se-toca/>

⁸⁵ Pía Marchegiani, Jasmin Höglund Hellgren y Leandro Gómez. *Extracción de litio en Argentina: un estudio de caso sobre los impactos sociales y ambientales*. FARN, 2019. Disponible en https://farn.org.ar/wp-content/uploads/2019/05/DOC_LITIO_ESPA%C3%91OL.pdf

"aparentment les empreses no van divulgar tota la informació pertinent sobre els factors de risc previsibles i els seus potencials impactes a l'ambient.

"el govern provincial aparentment no ha recopilat informació bàsica que ajudi a comprendre els impactes ambientals de l'extracció de liti a la zona. Això afecta negativament la seva capacitat per avaluar l'EIA de les empreses mineres i controlar-ne les activitats"

En termes d'afectacions ambientals, podem destacar una investigació de Wetlands International⁸⁶ per a "la identificació i valoració de les evidències tècniques sobre els impactes negatius de l'explotació de salmorres de liti als recursos hídrics i aiguamolls de l'àrea de la Puna i Alts Andes d'Argentina, Bolívia i Xile", tenint en compte les diferents etapes dels projectes miners. A més de proporcionar una matriu d'impactes en un annex, l'informe identifica els principals impactes documentats:

"Salinització de sòls i aiguamolls; contaminació de sòls amb residus perillosos; modificació del flux natural superficial de l'aigua; alteració del cicle de precipitació de sals; alteració del balanç hídric; passiu ambiental. Violació de la Llei 24.051. Dte. 831/93. Requisits tecnològics a les operacions d'eliminació (article 33, annex iii); operacions d'eliminació no acceptables; risc de trencament de piletes d'evaporació per fluxos torrencials i/o terratrèmols; salinització d'aiguamolls i terres amb sals exòtiques."

I en un aspecte molt més concret i poc estudiat (pel que ens hem trobat en les nostres indagacions) podem fer referència a l'estudi acadèmic *Climate change and lithium mining influence flamingo abundance in the Lithium Triangle*⁸⁷ on es va estudiar la influència del canvi climàtic i de la mineria de liti en "tres espècies de flamencs amenaçades (...) al 'Triangle de liti' dels Andes xilens". Les seves conclusions van ser que:

"Localment, al Salar d'Atacama, on es centra la mineria de liti, vam trobar que la mineria estava negativament correlacionada amb l'abundància de dues de les tres espècies de flamencs. Aquests resultats suggereixen que els augments continuats de la mineria de liti i les disminucions de l'aigua superficial aviat podrien tenir efectes dramàtics en l'abundància de flamencs a tota la seva distribució."

A casa nostra, dins de les aportacions de les entitats socials catalanes als impactes de la mineria de liti, la referència més rellevant la trobem en la publicació *Mapeo de resistencias frente a los impactos y discursos de la minería para la transición energética en las Américas* on es fa un ampli repàs de les resistències i es parla de "minería d'aigua" (p. 22), una expressió que recull de manera molt clara i concreta la principal problemàtica associada a l'extracció de liti, com ja hem repetit. També l'informe redactat pel Raul Velasco i l'Alfons Pérez per a

---

⁸⁶ Marcelo Sticco, Gabriela Guerra, Verónica Kwaterka i Santiago Valdés. *Impactos ambientales de la explotación de litio en los humedales y recursos hídricos del Altiplano*. Wetlands International, 2021. Disponible en <https://lac.wetlands.org/publicacion/impactos-ambientales-de-la-explotacion-de-litio-en-los-humedales-y-recursos-hidricos-del-altiplano/>

⁸⁷ Jorge S. Gutiérrez, Johnnie N. Moore, J. Patrick Donnelly, Cristina Dorador, Juan G. Navedo i Nathan R. Senner. "Climate change and lithium mining influence flamingo abundance in the Lithium Triangle". *Proc. R. Soc. B*. 289: 20212388, febrer de 2022. Disponible en <https://royalsocietypublishing.org/doi/epdf/10.1098/rspb.2021.2388>

MMMed (nota 69) fa una somera referència a les afectacions socioambientals i en la salut de la mineria de liti i altres minerals crítics.

III. Drets dels Pobles Indígenes en la contractació pública: una mirada en l'àmbit de la mobilitat elèctrica

INSTRUMENTS I MECANISMES PELS DRETS COL·LECTIUS EN LA CONTRATACIÓ PÚBLICA

Fins aquí hem intentat fer una mirada més àmplia que profunda a la situació dels drets dels Pobles Indígenes (principalment els col·lectius) per anar apropant-nos a la qüestió de la coherència de polítiques públiques. La intenció ha estat destacar aspectes que considerem importants de cara a tenir en compte aquests drets en l'àmbit de la compra pública socialment responsable (CPSR), on, com hem vist, la qüestió dels Pobles Indígenes no ha estat en general considerada. Volem que aquesta última secció serveixi per intentar aportar algunes idees que creiem útils per a les administracions públiques.

En termes generals, creiem que la CPSR ha de fer més esforços per **promoure els criteris de defensa de drets per sobre (o almenys a la mateixa alçada) dels purament econòmics**, fent servir les evidències en matèria de crisi climàtica i de violacions de drets humans en tota la cadena de subministrament. En un estudi de l'any 2016⁸⁸, l'*International Learning Lab* va analitzar les lleis i marcs polítics de contractació pública en 20 jurisdiccions, majoritàriament europees, però també d' Austràlia, Nova Zelanda, Sudàfrica o els Estats Units d'Amèrica del Nord. En el resum executiu trobem les seves conclusions principals, que expressen que:

“A la minoria de jurisdiccions enquestades on les lleis o polítiques de contractació pública tracten explícitament els drets humans, el seu abast es limita a qüestions específiques de drets humans (com el tràfic de persones o el treball infantil), a instruments específics de drets humans (com les normes laborals bàsiques de l'OIT), o a operadors econòmics específics (com ara proveïdors dins de la jurisdicció nacional, contractistes principals o subcontractistes principals). Aquest enfocament fragmentari de la protecció és incompatible amb les obligacions dels governs en matèria de drets humans, així com amb els PPRR, que emfatitzen la seva aplicació a tots els drets humans reconeguts internacionalment, al llarg de la cadena de subministrament. A la pràctica, a més, sovint no aborda l'espectre de riscos reals dels drets humans que afecten els béns i serveis adquirits en virtut de contractes públics.”

També van trobar una manca de guies i formació, aspecte en el que creiem que s'ha avançat molt els darrers anys, o absència de mecanismes de control i d'accés de les víctimes a reparació. Així mateix, fan referència a diverses iniciatives amb *“potencial per servir com a vehicles i multiplicadors importants per a la creació de capacitats, eines i mètodes en matèria de drets humans”*. I, per últim, apel·len a la importància de la coherència entre les polítiques de drets humans i les de compra pública.

---

⁸⁸ Claire Methven O'Brien, Nicole Vander Meulen, Amol Mehra. *Public Procurement and Human Rights: A Survey of Twenty Jurisdictions*. International Learning Lab on Public Procurement and Human Rights, 2016. Disponible en <https://icar.ngo/wp-content/uploads/2021/04/Public-Procurement-and-Human-Rights-A-Survey-of-Twenty-Jurisdictions-Final.pdf>

Partint d'aquesta anàlisi, som conscients que hem d'anar a poc a poc. Les nostres aportacions no aniran molt més enllà que moltes altres que revisem al llarg d'aquest informe, però intentarem fer-les **posant el focus en l'àmbit de la compra pública de qualsevol tipus de vehicle elèctric, sistema d'emmagatzematge o altres subministraments o serveis que utilitzin bateries on el liti sigui un dels elements principals**, però entenem que en general podrien ser esteses a productes compostos per altres materials d'origen miner, especialment aquells considerats crítics per institucions com la Unió Europea⁸⁹, dels quals s'esperen augments considerables de demanda els propers anys. Moltes altres aportacions, també en altres àmbits, estan disponibles en molts dels treballs.

La Llei de Contractes del Sector Públic (LCSP)

I la possibilitat d'aconseguir **traçabilitat fins a la mina en els contractes relacionats amb l'ús de bateries de liti** resulta fonamental pels objectius d'aquest informe. Podem trobar en la pròpia LCSP algunes oportunitats per aprofundir en aquestes qüestions que s'haurien d'aprofitar.

Respecte a l'eficiència i sostenibilitat, tenim referències en el seu preàmbul:

"per primera vegada s'estableix l'obligació dels òrgans de contractació de vetllar perquè el disseny dels criteris d'adjudicació permeti obtenir obres, subministraments i serveis de gran qualitat, concretament mitjançant la inclusió d'aspectes qualitatius, mediambientals, socials i innovadors vinculats a l'objecte del contracte",

en el primer article (objecte i finalitat):

"3. En tota contractació pública s'incorporaran de manera transversal i preceptiva criteris socials i mediambientals sempre que tinguin relació amb l'objecte del contracte, en la convicció que la seva inclusió proporciona una millor relació qualitat-preu en la prestació contractual, així com una major i millor eficiència en la utilització dels fons públics. Igualment, es facilitarà l'accés a la contractació pública de les petites i mitjanes empreses, així com de les empreses d'economia social."

en l'article 99 sobre la definició de l'objecte del contracte:

"es podrà definir en atenció a les necessitats o funcionalitats concretes que es pretenen satisfer, (...). En especial, es definiran d'aquesta manera en aquells contractes en els quals s'estimi que poden incorporar-se innovacions tecnològiques, socials o ambientals que millorin l'eficiència i sostenibilitat dels béns, obres o serveis que es contractin",

o en l'article 145 sobre els criteris d'adjudicació:

"Els criteris qualitatius que estableixi l'òrgan de contractació per a avaluar la millor relació qualitat-preu podran incloure aspectes mediambientals o socials" considerant "qualsevol etapa del seu cicle de vida".

---

⁸⁹ Per a més informació consultar: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials_en

Recordem així mateix que l'article 148, sobre la definició i càlcul del cicle de vida, permet incloure

"els costos imputats a externalitats mediambientals vinculades al producte, servei o obra durant el seu cicle de vida, a condició que el seu valor monetari pugui determinar-se i verificar-se".

Sabem que no és fàcil arribar a aquest càlcul, però es podria pensar a promoure estudis i investigacions en aquest sentit, per tal de disposar de les eines necessàries per aplicar aquests criteris. El malbaratament d'aigua de l'extracció evaporítica de liti als salars andins creiem que és un bon exemple d'externalitat mediambiental que afecta greument els ecosistemes humans i naturals d'aquelles terres i sobre la qual es podria treballar en termes quantitius.

Per altra banda, s'han de poder **maximitzar les opcions de definir l'objecte del contracte incorporant criteris d'adjudicació qualitius** que podran, com diu l'article 145 de la LCSP "incloure aspectes mediambientals o socials, vinculats a l'objecte del contracte". Entre aquests aspectes podem trobar "característiques socials, mediambientals i innovadores" i entre les mesures mediambientals, per exemple, el "manteniment o millora dels recursos naturals que pugin veure's afectats per l'execució del contracte". Creiem que l'esgotament del cabal d'un riu, com ha passat amb el Trapiche a l'Argentina (nota 74), és un exemple obvi de les possibilitats que dona aquest supòsit de la llei, ni que sigui perquè les empreses portin a terme alguna política de restauració.

Som conscients que aquests criteris han d'estar vinculats a l'objecte del contracte. Aquesta vinculació s'explica en l'apartat 6 del mateix article 145 i introdueix l'aspecte de la traçabilitat:

"6. Es considera que un criteri d'adjudicació està vinculat a l'objecte del contracte quan es refereixi o integri les prestacions que s'hagin de fer en virtut d'aquest contracte, en qualsevol dels seus aspectes i en qualsevol etapa del seu cicle de vida, inclosos els factors que intervenen en els següents processos:

a) en el procés específic de producció, prestació o comercialització de, si escau, les obres, els subministraments o els serveis, amb especial referència a formes de producció, prestació o comercialització mediambiental i socialment sostenibles i justes;

b) o en el procés específic d'una altra etapa del seu cicle de vida, fins i tot quan aquests factors no formin part de la substància material."

Òbviament creiem que **l'extracció de liti és una etapa del procés de producció** de les bateries d'emmagatzematge d'energia i, per tant, de qualsevol vehicle que les faci servir.

En el mateix sentit que l'article 145 s'expressa l'article 202, aquest respecte a les condicions especials d'execució, en termes d'innovació, socials o ambientals. Comentàvem en un capítol anterior que la referència explícita a l'execució sembla fer més complex trobar un forat per a la defensa de drets arreu, però que s'hauria d'estudiar la possibilitat d'**introduir criteris anàlegs als laborals aprofitant la demanda de traçabilitat**:

“el respecte als drets laborals bàsics al llarg de la cadena de producció mitjançant l'exigència del compliment de les Convencions fonamentals de l'Organització Internacional del Treball, incloses aquelles consideracions que busquin afavorir (...) una major transparència i traçabilitat de tota la cadena comercial”.

A més, tot i que la vesant dels drets laborals no està treballada en aquest informe, que es centra en drets col·lectius, es dona per fet que tota la part de drets individuals i laborals afectarà positivament també a les poblacions indígenes relacionades amb les mines a través de relacions laborals o altres. Però per això hem de poder arribar a conèixer les explotacions que extreuen el liti que es farà servir a casa nostra.

Així mateix, s'han de poder incrementar els controls sobre la cadena de subministrament, atenent a les indicacions de l'article 89 sobre contractes de subministrament:

“1. En els contractes de subministrament la solvència tècnica dels empresaris haurà d'acreditar-se per un o diversos dels següents mitjans, a elecció de l'òrgan de contractació:

(...)

g) Indicació dels sistemes de gestió de la cadena de subministrament, inclosos els que garanteixin el compliment de les Convencions fonamentals de l'Organització Internacional del Treball, i de seguiment que l'empresari podrà aplicar en executar el contracte”.

En aquest sentit, proposem com a possibilitat valorar més positivament aquelles ofertes que són capaces d'identificar l'origen de les matèries primeres fins a la mina (nota 78), una qüestió cabdal en el cas dels Pobles Indígenes i no només en el cas del liti (recordem les xifres d'ocupació estimada de terres indígenes per la mineria de les notes 21 a 23). Per ajudar en aquesta tasca, podria ser útil premiar les empreses amb certes certificacions, o que participin en algun dels programes internacionals orientats a millorar la RSC, o que tinguin una política sobre cadenes de subministrament en línia amb les directrius de l'OCDE. No perquè creiem que el compliment d'algun/s d'aquests requisits elimini els riscos de violació als drets humans, sinó perquè d'alguna manera aquestes empreses ja tenen certa feina feta en quant al control (o, almenys, coneixement) de les seves cadenes de subministrament, i que l'administració podrà anar més enllà en l'exigència de compliment de clàusules socials i/o ambientals. Alguns d'aquests programes internacionals i orientacions sobre com incloure'ls com a criteri en una licitació pública s'expliquen a *Minerales en conflicto y tecnología responsable. Guía para la compra pública responsable de productos electrónicos*⁹⁰, publicada per Alboan l'any 2018 i que planteja de manera didàctica diverses estratègies

“per a introduir clàusules socials en totes les seves adquisicions de productes electrònics, assegurant així que les empreses implicades en les cadenes de subministrament dels minerals esmentats segueixin les directrius de diligència deguda establertes per l'Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic (OCDE) i per la mateixa Regulació Europea”,

---

⁹⁰ Santiago Lesmes Zabalegui. *Minerales en conflicto y tecnología responsable. Guía para la compra pública responsable de productos electrónicos*. Fundación Alboan, 2018.

per la qual cosa creiem que es pot fer servir també en el cas de la mobilitat i emmagatzematge elèctrics.

Les Consultes Preliminars al Mercat (CPM)

Com senyala l'informe d'Alboan i molts altres anàlisis, les cadenes de subministrament poden ser en molts casos (i aquest del liti n'és un) complexes de seguir i moltes empreses, sobretot les més petites, poden tenir dificultats per obtenir la informació. També trobem un entrebanc important en el fet que les licitacions públiques desertes poden suposar problemes greus per l'ens licitador. Per a reduir en la mesura del possible aquests dubtes i perills, tenim l'eina de les CPM, regulades per l'article 115 de la LCSP i que permeten a les administracions conèixer l'estat de la qüestió entre les empreses interessades en els concursos públics. ***Posant l'èmfasi en aquelles consultes que ens puguin donar informació sobre la capacitat i voluntat de les empreses de conèixer les cadenes de subministrament dels productes i/o serveis que ofereixen***, i fent servir les indicacions al final de l'apartat anterior, proposem algunes preguntes:

- si les empreses segueixen les recomanacions de la guia de l'OCDE sobre diligència deguda en la cadena de subministrament de materials⁹¹
- si les empreses tenen en compte l'acompliment dels seus proveïdors pel que fa al respecte dels drets humans, en concret dels tractats internacionals en vigor, per exemple els convenis de l'OIT, ***incloent-hi el Conveni 169***
- si les empreses formen part o estan adherides a algun programa o certificació internacional sobre pràctiques de subministrament responsable de matèries primeres
- si les empreses disposen de codis de conducta i/o polítiques en relació als seus proveïdors i si (i com) fan seguiment del compliment d'aquestes polítiques
- si, i fins a on, les empreses poden traçar el recorregut de la cadena d'empreses de subministrament dels productes o serveis que ofereixen; en aquest sentit, i per concretar en l'extracció de liti per a bateries, podem utilitzar com a guia les etapes de la cadena de valor explicades per la CEPAL en un informe de 2021 que analitza precisament aquest cadena⁹²
  - extracció de la matèria primera (liti)
  - obtenció de carbonat o hidròxid de liti
  - procés de sinterització del càtode

---

⁹¹ OECD Due Diligence Guidance for Responsible supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas. Tercera edició, 2016. Disponible en <https://www.oecd.org/daf/inv/mne/OECD-Due-Diligence-Guidance-Minerals-Edition3.pdf>

⁹² Benjamin Jones, Francisco Acuña, Víctor Rodríguez. Cadena de valor del litio. Anàlisis de la cadena global de valor de las baterías de iones de litio para vehículos eléctricos. CEPAL, 2021.

- fabricació de les cel·les
- muntatge de les bateries
- fabricació del vehicle
- també s'ha de fer la pregunta de si coneixen les mines concretes d'obtenció del liti (en cas que arribin a conèixer les empreses mineres); ***per a nosaltres aquesta pregunta és fonamental en termes de poder arribar a reconèixer explotacions establertes en territoris indígenes***
- des d'una altra perspectiva, seria interessant també preguntar si les empreses saben ***si es fa servir liti recuperat o reciclat en la fabricació de les bateries***, ja que aquest podria ser un criteri de valoració relativament senzill d'implementar i amb un efecte positiu cap a una economia menys lineal i per tant menys nociva pels Pobles Indígenes⁹³.

Més enllà de les preguntes a les empreses (al "mercat") proposem també, en la línia de l'informe de MMed (nota 69), que aquestes CPM incloguin persones i entitats expertes en la temàtica i diferents agents socials, fins i tot de fora del territori, que poden aportar dades rellevants per conèixer aquestes cadenes de subministrament i les possibles violacions de drets humans.

Segurament la perspectiva de portar a terme aquestes CPM només en la forma de formularis enviats per correu electrònic no sigui la més adequada. Si per a les empreses trobar les respostes suposa un esforç molt més gran que el possible avantatge que aconseguiran en una licitació futura, simplement no contestaran. Així és després d'un estudi de cas del programa Make ICT Fair sobre l'estratègia de la regió d'Estocolm en la compra pública d'equipament electrònic⁹⁴. A més, senyala que, abans de publicitar les licitacions, la regió "va organitzar àmplies activitats de participació amb el mercat per entendre la perspectiva del mercat sobre l'ús previst dels criteris socials i ambientals en les licitacions de les TIC." Aquestes reunions (grupals i individuals) amb les empreses també van permetre tenir una idea sobre "la seva capacitat per respondre als criteris socials de manera sostenible."

La preparació del contracte

Segons Tornos, "l'òrgan de contractació, en la definició de les clàusules essencials, ha d'establir l'obligació del respecte dels drets humans inclosos en les normes de referència". De

---

⁹³ Una revisió sobre "l'estat de l'art" del subministrament de liti que incorpora "una avaluació ambiental de diversos escenaris on la producció primària s'integra amb les estratègies de mineria urbana" es pot trobar a: Alessia Amato, Alessandro Becci, Maria Villen-Guzman, Carlos Vereda-Alonso Carlos, Francesca Beolchini. "Challenges for sustainable lithium supply: A critical review". Journal of Cleaner Production, vol 300, juny 2021. Disponible en <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.126954>

⁹⁴ Socially responsible public procurement of ICT equipment in Sweden. Region Stockholm as a European leader in the implementation of social criteria. Procura+ case study – Make ICT Fair. Desembre 2020. Disponible en https://electronicswatch.org/make-ict-fair-case-study-socially-responsible-public-procurement-of-ict-equipment-in-sweden-december-2020_2584025.pdf

fet, hauria d'establir l'obligatorietat del respecte de totes les normes de drets humans vinculants per l'estat espanyol, **inclosos de manera explícita el Conveni 169 de l'OIT i la Declaració de Nacions Unides sobre Drets dels Pobles Indígenes**. Perquè això quedi absolutament clar, un llista exhaustiu d'aquestes normes hauria de constar en la documentació de la licitació.

En la definició de l'objecte del contracte, plantejem explorar la proposta d'Alboan de fer "*una referència explícita al respecte de les normatives internacionals sobre drets humans y empreses*" i també a les normes de l'OIT, novament incloent-hi el Conveni 169 i la DNUDPI.

També Alboan proposa estudiar la divisió en lots dels contractes de subministrament o serveis, fent que almenys alguns d'aquets lots incorporin clàusules socials i/o ambientals específiques, que en el nostre cas haurien de fer referència al coneixement i seguiment de les cadenes de subministrament. Això podria facilitar l'adaptació de cada vegada més empreses a les condicions de control de les cadenes de subministrament.

Ara farem referència a algunes de les condicions i criteris que es poden tenir en compte a l'hora de definir un contracte públic. Gairebé tot el que exposarem aquí, i moltes més propostes, es pot trobar en alguns dels documents recollits en la llarga llista de notes al peu d'aquest informe, així com en moltes altres fonts d'informació.

Destacarem aquí, com a exemples i per la seva utilitat pràctica, dues iniciatives estatals (entre les moltes que n'hi ha). Per un costat, una eina de consulta amb més de 800 criteris "sostenibles" de compra pública, organitzada per tipus de productes i per "*nivells d'ambició*", del govern dels Països Baixos⁹⁵. Resulta interessant en el nostre marc que només hi podem trobar un únic criteri (d'adjudicació) relatiu a la mineria responsable (hem fet una cerca amb la paraula *mining*), qualificat com "ambició". Per altra banda, l'espai web del govern de Noruega sobre compra pública i drets humans⁹⁶, on podem trobar enllaços amb petites guies sobre compra pública responsable de productes "*d'alt risc*", que són aquells que presenten "*un alt risc sistemàtic documentat d'abusos dels drets humans a la cadena de subministrament, és a dir, la cadena de valor des de l'extracció de matèries primeres fins a la producció de components fins a l'acabat de muntar*". Segurament les aportacions d'aquests dos espais no són noves en quant a contingut, però ofereixen la informació de manera clara i fàcilment accessible.

Criteris d'admissió

L'article 71 de la LCSP ja inclou alguns d'aquests criteris per determinar que no poden contractar amb les administracions públiques aquelles empreses que hagin estat condemnades per diferents delictes. Anant més enllà, *Tornos* proposa

---

⁹⁵ Per a més informació consultar: <https://www.mvicriteria.nl/en>. Aquesta eina també aporta enllaços a eines semblants d'altres països (i la ciutat d'Anvers) de la UE.

⁹⁶ Per a més informació consultar: <https://anskaffelser.no/en/english/public-procurement-and-human-rights>

“l’ampliació dels supòsits de manera que qualsevol vulneració de drets humans declarada per resolució judicial o administrativa ferma, sigui emesa en territori de l’Estat espanyol o a l’estranger (i incloent-hi qualsevol tipus d’acord extrajudicial a què s’arribi en el marc del procés), o per resolució d’organitzacions internacionals rellevants pugui esdevenir clàusula d’exclusió de la licitació”.

Pels nostres interessos, aquesta possibilitat tindria rellevància sobretot per incorporar resolucions del Sistema Interamericà de Drets Humans, incloent-hi les sentències de la CoIDH.

Aquest article té la virtut que **les sentències no sembla que hagin de tenir a veure amb l’objecte del contracte** i no es diu tampoc que els delictes s’hagin d’haver comès en territori estatal. Així, val la pena en aquest document senyalar la possibilitat de no contractar amb empreses sancionades per

“falsejament de la competència”, “prevaricació, malversació, (...) delictes relatius a l’ordenació del territori (...), la protecció (...) del medi ambient”,

“infracció greu en matèria professional que posar en dubte la seva integritat, de disciplina de mercat, de falsejament de la competència”,

“per infracció molt greu en matèria mediambiental de conformitat amb el que estableix la normativa vigent”

Especialment interessant ens sembla l’apartat 1.e)

“e) Haver incorregut en falsedat en efectuar la declaració responsable a què fa referència l’article 140 o en facilitar qualssevol altres dades relatives a la seva capacitat i solvència”

Segons l’article 140, això inclou les possibles exigències d’acreditacions incloses en els Plecs de Clàusules Administratives Particulars (PCAP). De fet, *Tornos* apunta que l’exigència en els PCAP d’una declaració responsable que acrediti el respecte a les normes internacionals de drets humans dona dret a les administracions a decidir que les empreses que no aportin aquesta declaració no poden ser admeses en la licitació *“d’acord amb la previsió general de l’article 95 de la LCSP-2017”* (p. 41). Igualment, a la pàgina 42, inclou un element fonamental pels nostres objectius, al assegurar que

“els PCAP també poden establir com a condició de participació en la licitació que les empreses licitadores incorporin a la seva oferta la cadena de subministraments. L’objectiu és identificar totes les empreses que formen part de la producció del bé o servei objecte del contracte i que es pugui comprovar que aquestes empreses són respectuoses amb els drets humans. La principal finalitat d’aquesta exigència es dissuadir la presentació de les empreses que en la seva cadena de subministrament puguin incloure empreses que vulnerin els drets humans. Aquesta exigència troba suport normatiu a l’article 89.1.g de la LCSP 2017.

“Si, en informar de la cadena de producció, s’identifiquen empreses que han estat condemnades per sentència ferma (o un altre dels mitjans comentats anteriorment) com a vulneradores dels drets humans, es requerirà al licitador o la licitadora que trenqui la relació amb elles i, en cas que la mantingui, se l’exclourà del procediment de licitació.” (la negreta és nostra)

Anant més enllà, es podria proposar que l'empresa contractista també hagi d'aportar un anàlisi de riscos d'impacte ambiental en tot el cicle de vida del producte o servei, des de la extracció de matèries primeres en origen fins el seu reciclatge o tractament de residus, i en tota la cadena de subministrament, tant de proveïdors com de subcontractistes. Així ho demanàvem ja des d'alterNativa en una proposta de Codi de Conducta adreçada tant a l'Ajuntament de Barcelona com a la Generalitat de Catalunya fa dos anys.

Reconeixent que això és més fàcil de dir que de fer, no hem de deixar d'instar les administracions públiques a que facin el màxim possible en aquest sentit, comptant amb l'ajuda d'organitzacions i moviments socials i **posant en marxa organismes de seguiment i control**, com reclamen amb insistència els informes de Lina i Mònica ja esmentats i com també trobem en algunes iniciatives de compra pública d'administracions i xarxes europees.

Criteris d'adjudicació

Aquests criteris, com hem vist, estan regulats per l'article 145 de la LCSP i ja n'hem parlat en l'apartat relatiu a la llei. Mirant una mica més en profunditat, tot i que la llei permet incloure criteris tant quantitius com qualitius, l'article 146.2 apunta que

"Quan s'utilitzin una pluralitat de criteris d'adjudicació, en la seva determinació, sempre que sigui possible, es donarà preponderància a aquells que facin referència a característiques de l'objecte del contracte que es puguin valorar mitjançant xifres o percentatges obtinguts a través de la mera aplicació de les fórmules establertes als plecs."

Així, si volem facilitar la feina de les administracions, segurament serà més fàcil que els criteris de respecte als drets humans (i en concret als drets dels Pobles Indígenes) inclosos en les clàusules del contracte facin referència a normatives, directrius o altres documents internacionals reconeguts. **Tot i que sabem que molts no són vinculants, les administracions els poden fer servir per puntuar millor aquelles empreses que acreditin**, per exemple, que segueixen les directrius de l'OCDE. Una proposta de redacció es troba a la guia d'Alboan (p. 25).

Tornos inclou en aquest apartat la possibilitat d'*"establir que les empreses licitadores incorporin a l'oferta un programa de compliance⁹⁷ de l'empresa en el qual es faci referència de forma específica a la protecció i la realització dels drets humans"*.

Per altra banda, es podria considerar demanar almenys com a criteris d'adjudicació les demandes cap a les empreses que hem considerat sota l'apartat dels criteris d'admissió, si les administracions creuen que és més factible. I **afegiríem en aquest cas la demana d'una**

---

⁹⁷ "Els programes de compliance són un conjunt d'eines de caràcter preventiu que tenen l'objectiu d'evitar que, en el marc de l'empresa que els adopta, es vulnerin les normes de caràcter penal, així com altres tipus de normativa, codis ètics, polítiques internes i altres disposicions adoptades a fi d'evitar sancions eventuais que puguin generar responsabilitat jurídica a l'empresa.

Tot i no ser obligatoris, els programes de compliance també permeten demostrar, davant de les autoritats i de terceres persones, que l'empresa compleix i està compromesa no només amb la legalitat sinó també amb les bones pràctiques del seu sector i d'altres que es proposi l'organització. La introducció de mesures de protecció i de realització dels drets humans confereix sens dubte un valor afegit a l'empresa i a les seves activitats". Tornos, p. 44.

anàlisi de riscos no només ambientals, sinó també socials i culturals en cas que fos possible que part de la producció del bé o servei afectes territoris i comunitats indígenes. Novament aquesta és una proposta emanada del Codi de Conducta elaborat per alterNativa el 2021.

Condicions especials d'execució

Regulades per l'article 202 de la LCSP, aquestes es caracteritzen per establir, a l'igual que els criteris d'admissió, obligacions per a les empreses licitadores, mentre que els criteris d'adjudicació són una eina d'avaluació de la millor oferta.

En la mateixa pàgina 41 de *Tornos* que parla de criteris d'admissió, es diu també que

*"El compliment del respecte i la protecció dels drets humans pot definir-se en els PCAP com a condició especial d'execució del contracte, d'obligació essencial del contracte (article 200.3 en relació amb l'article 211.f de la LCSP-2017). D'aquesta manera, la falsedat o l'incompliment en el contingut de la declaració responsable comportaran, un cop adjudicat el contracte, la resolució contractual. D'acord amb l'article 202.4 de la LCSP 2017, a més, **el compliment de les condicions especial d'execució és extensible a les empreses subcontractistes**" (la **negreta** és nostra).*

Aquesta última frase és molt rellevant per a les nostres intencions, ja que, en una situació ideal, *podria portar l'exigència fins a les mines d'on s'extreu el liti*.

Instruccions tècniques

Les instruccions tècniques de l'Ajuntament de Barcelona són disposicions normatives per a l'aplicació de criteris socials i ambientals relatives als processos de contractació pública, d'obligat compliment per les "unitats promotores dels contractes". L'última versió de la instrucció tècnica relativa a la compra de vehicles (que no inclou maquinària, vehicles pesants o autobusos) té data de 2018⁹⁸ i només fa referència a criteris ambientals, disposant que es poden fer servir "com a criteri de solvència, criteri d'adjudicació, condició d'execució, prescripció tècnica o qualsevol altre que d'acord amb la normativa legal es consideri adequat".

D'acord a la motorització, tenen prioritat els vehicles elèctrics, seguits dels híbrids endollables. En aquests dos casos, els criteris ambientals bàsics que s'esmenten són:

- Rang de potència
- Autonomia normalitzada
- Vida útil de les bateries
- Recàrrega ràpida de les bateries

El rang de potència s'haurà de determinar "per tal d'evitar sobredimensionar el parc de vehicles" i per "permetre diversificar les flotes". L'autonomia normalitzada haurà de ser entre

---

⁹⁸ Per a més informació consultar: https://www.ajsosteniblebcn.cat/instruccio_vehicles_2018_120507.pdf

un 25 i un 50% superior a la necessària. I la vida útil i la capacitat de recàrrega de les bateries han d'assolir uns mínims en quant a durabilitat i rapidesa.

En general, ***es tracta d'un document que no inclou cap de les recomanacions que hem trobat i posat sobre la taula al llarg d'aquest informe***. Els criteris ambientals es basen en una qüestió de reducció de costos i només tenen en compte criteris relacionats amb la utilització dels vehicles (i no, per exemple, el procés de producció). No hi trobem cap menció als materials emprats en la fabricació, a les cadenes de subministrament, o a la deguda diligència. Tampoc no hi trobem cap referència als possibles tipus de bateries. Sembla que tot estigui focalitzat en les condicions d'execució dels contractes. I el fet que el document no estigui pensat per a criteris socials deixa fora de joc també les possibilitats que dona l'article 202 de la LCSP.

Tot i ser un document de mínims per a futures licitacions, en les quals es pot aprofundir en quant a criteris socials i ambientals, creiem que hauria de ser més ambiciós si es té la voluntat de empènyer alguns canvis cap a la coherència de les polítiques públiques, començant per incorporar criteris socials. Només amb ***la inclusió de condicions d'execució com la demanda d'algun tipus d'acreditació o declaració responsable en termes de drets humans per part de l'empresa, o de criteris d'adjudicació com poden ser preguntes sobre el coneixement de les cadenes de subministrament***, ja s'estarien incorporant algunes de les recomanacions que fins i tot les pròpies xarxes com Procura+ o l'ICLEI demanden. Aquestes propostes s'han estat fent en general en el marc de la compra d'aparells electrònics (sector TIC) però, honestament, trobem que les analogies amb la mobilitat elèctrica són evidents sobretot pel que té a veure amb els tipus de matèries primeres emprades i el procés d'obtenció d'aquestes.

De fet, l'***ANNEX 1.- CATÀLEG DE MESURES SOCIALS VIGENTS I CONDICIONS D'APLICACIÓ*** del *Pla d'objectius de contractació pública sostenible 2023*⁹⁹ de l'Ajuntament de Barcelona, publicat a finals de maig d'aquest 2023, inclou almenys com a condició especial d'execució obligatòria el "*compliment de les normes sociolaborals en el procés productiu i en la distribució comercial*", comentant que:

"Quan el contracte inclou el subministrament d'un bé cal que l'empresa contractista es comprometi a que aquest s'haurà fabricat respectant les normes sociolaborals vigents a l'Estat espanyol, la Unió Europea i aprovades per l'OIT, especialment la Convenció sobre Drets de l'Infant de 1990 o la Convenció Internacional sobre la Protecció dels Drets dels Treballadors Migratoris i dels seus familiars.

Per reforçar la protecció específica dels drets de les dones es treballa per ampliar aquesta clàusula fent una menció explícita als Convenis i Protocols de l'OIT relacionats amb els drets laboral de les dones i a la Convenció sobre l'Eliminació de totes les formes de Discriminació contra les Dones (CEDAW)."

---

⁹⁹ Per a més informació consultar: <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/130855>

En aquest mateix annex apareixen també com a condicions especials d'execució les clàusules d'Electronics Watch, obligatòries "en cas de contractes harmonitzats de subministrament, o bé serveis que inclouen un subministrament accessori, de béns electrònics". Els productes objecte de monitorització serien ordinadors, pantalles, perifèrics d'entrada, equips de reprografia, productes TIC per a empreses i telèfons. Com hem apuntat abans, **pensem que és perfectament factible ampliar l'abast d'aquestes clàusules a l'àmbit del vehicle elèctric**. De fet, el conveni signat per Electronics Watch i l'Ajuntament de Barcelona l'any 2022 (nota 57) sembla anar en aquest sentit.

Seria bo que l'Ajuntament actualitzés el més aviat possible la instrucció tècnica de vehicles elèctrics incorporant aquests criteris. En tot cas, com hem intentat mostrar, hi ha molts més criteris que es podrien afegir en aquest catàleg i, sobretot, en els plecs dels contractes públics sobre mobilitat elèctrica.

SISTEMA D'INDICADORS DE DRETS HUMANS I POBLES INDÍGENES EN RELACIÓ A LA CONSULTA I EL CONSENTIMENT

Incorporar els drets col·lectius del Pobles Indígenes en la contractació pública no es una tasca fàcil, sobretot si es volen fer recomanacions que puguin ser tingudes en compte. Per això, el que hem fet en l'apartat anterior ha estat recopilar possibles millores que d'alguna manera sabem que podrien influir positivament en les situacions que pateixen les comunitats indígenes per causa de l'explotació de liti (i altres minerals), fent èmfasi en les cadenes de subministrament i les violacions de drets de la mineria. Hem hagut de deixar la Consulta i el Consentiment "fora de joc", ja que ni tan sols s'han donat les primeres passes perquè les administracions puguin conèixer les cadenes de subministrament involucrades en la producció de vehicles elèctrics (ni tampoc de productes electrònics i informàtics, sobre la compra responsable dels quals es porta ja temps treballant).

No obstant això, no podem oblidar que, tal com hem vist en la primer part d'aquest informe, la Consulta i el Consentiment haurien de ser el primer pas en tot procés de producció les matèries primeres del qual sortissin de territoris indígenes. Tenim aquí un horitzó irrenunciable (tot i que encara molt lluny en el camí de la coherència de les polítiques públiques... podríem dir que utòpic). Sent així, no podríem acabar aquesta publicació sense incorporar una última recomanació que tingués a veure amb aquestes dues qüestions.

* * *

Si volguéssim imaginar un desenvolupament pràctic dels drets a la Consulta i al Consentiment, trobaríem importants dificultats. Ni el Conveni 169 ni la DNUDPI expliquen com s'haurien de portar a terme les consultes, ni els mecanismes per arribar al consentiment. Si bussegem entre informes de treball i notes, publicades sobretot per l'OIT, podríem trobar elements que ajudarien a encaixar algunes peces, però encara no tindríem prou.

En tot cas, aquest no és el camí. Des d'alterNativa defensem que **només amb els mateixos Pobles Indígenes es poden desenvolupar processos de Consulta i Consentiment**; d'acord amb els seus costums i pràctiques, els seus tempos i protocols, les seves capacitats i necessitats. Evidentment, els Pobles sabien això abans que nosaltres, i molts es van posar mans a l'obra¹⁰⁰. Un exemple particularment interessant per a nosaltres, perquè prové de comunitats indígenes de la zona dels salars andins de l'Argentina i perquè reflecteix la relació que ha de tenir la consulta amb la cosmovisió de les comunitats afectades, és el *Kachi Yupi*¹⁰¹ ("petjades de la sal" en quítxua), document

"consensuat per les comunitats de la nació i pobles Kolla i Atakama de les Salines Grans i Laguna de Guayatayoc, mitjançant un procés de treball comunitari, respectant la nostra cosmovisió, dret consuetudinari i identitat i aprovat per Assembla General el dia 22 d'Agost de 2015 en la Comunitat de Quera i Aigües Calentes. És per tant, considerat vàlid i d'obligatori compliment per part dels seus integrants, de la societat en general i de les autoritats de l'Estat Nacional, Provincial i Municipal."

El nom del document prové de la relació ancestral de les comunitats de Salines Grans i Laguna de Guayatayoc amb la sal, la qual conreen i cullen. Però no només això, perquè el propi disseny del procés de consulta es va consensuar *"comparat les diferents fases de la consulta amb el procés de la sal realitzat des de temps ancestrals per les nostres comunitats"*. En la taula següent es poden veure les analogies utilitzades per les comunitats

PROCÈS DE LA SAL	PROCÈS DE CONSULTA
Preparació de les eines	Etapa preparatòria o preliminar
Construcció dels piletons (petites piscines per l'obtenció de la sal per evaporació)	Disseny del procés
Criança de la sal	Desenvolupament del procés
Cristal·lització de la sal	Maduració de la decisió
Collita de la sal	Presa de decisions
Seca de la sal	Seguiment del procés

* * *

Així que el que proposarem ara no és un procediment per portar a terme consultes i arribar (o no) a consentiments en territoris indígenes. Com ja hem dit, cada Poble, de fet cada comunitat o grup de comunitats, hauria de participar en el disseny dels seus. Però potser sí

¹⁰⁰ També és cert que aquests Pobles moltes vegades no tenen més remei que desenvolupar aquesta feina, amb la col·laboració d'organitzacions socials, esperant que, entre la desídia i la necessitat, els seus governs les considerin eines d'obligat compliment pel que fa als processos de consulta i CLPI als quals els Pobles tenen dret i que els governs donen per fets majoritàriament sense complir ni tan sols les premisses bàsiques: que siguin processos lliures, previs i informats.

¹⁰¹ *Kachi Yupi. Procedimiento de consulta y consentimiento previo, libre e informado para las comunidades indígenas de la Cuenca de Salinas Grandes y Laguna de Guayatayoc.* 2015. Disponible en https://cl.boell.org/sites/default/files/protocolo_final.pdf

que podem aportar alguna eina per tal de esbrinar si aquests processos s'han portat a terme d'acord a les premisses bàsiques desenvolupades en fòrums internacionals. Tal vegada d'aquesta manera podria ser tinguda en compte, en algun moment, en els processos de compra pública responsable.

El cert és que tampoc no serà una idea original nostra. Una eina com aquesta, novament hauria de tenir en compte l'opinió de les pròpies comunitats indígenes, sobretot si han passat per algun procés de consulta. Per això farem servir com a punt de partida una investigació¹⁰² publicada l'any 2018. Aquesta publicació és fruit d'un procés de consultes sobre l'aplicació pràctica del dret a consulta a Amèrica Llatina *"mitjançant l'organització de tres fòrums regionals en què van participar líders indígenes, homes i dones, de diferents països"*. La conclusió principal d'aquestes trobades va ser que

"els Estats incompleixen amb aquesta obligació respecte de les decisions que els afecten i no es reconeix el seu dret al veto, implícit en el principi del consentiment previ, lliure i informat. Conjuminat a això, en els exercicis realitzats es va evidenciar l'absència de bona fe estatal i la falta de claredat conceptual i pràctica sobre tots dos assumptes en el funcionariat concernit."

Enfront d'aquesta situació, l'IIDH "es va proposar la formulació de lineaments pràctics segons el que s'estableix en els estàndards" que es van reflectir en dues propostes: **"un sistema d'indicadors per al monitoratge i l'avaluació de la consulta prèvia, lliure i informada i un protocol de resolució de conflictes, amb un component de prevenció"**. Nosaltres ens fixarem només en el sistema d'indicadors.

Com a resum del procés, podem dir que:

"s'ha de partir que la consulta prèvia, lliure i informada és un continu que s'inicia amb un moment previ –la preconsulta– de definicions i acords en diversos camps (actors, procediments, representants de les parts, planificació, etc.); segueix amb l'execució de la consulta; i, culmina, en una primera fase, amb l'adopció de decisions respecte del consentiment que la comunitat atorga, o no. Si l'empresa aconsegueix el CLPI, en les etapes posteriors és el seu deure mantenir les condicions i compromisos adoptats per a la seva obtenció i haurà de sotmetre's responsablement –d'acord amb els Principis Ruggie– a la supervisió independent i objectiva de les institucions públiques directament involucrades, que hauran d'actuar amb absoluta inclinació a les obligacions internacionals de l'Estat respecte dels drets dels pobles indígenes i afrodescendents."

Per a aplicar el sistema d'indicadors proposat pel IIDH per al monitoratge i avaluació d'aquests processos, s'hauran de posar en pràctica procediments participatius entre els quals es tindran en compte les formes tradicionals de diàleg, consulta, participació i presa de decisions de la comunitat involucrada, així com a grups focals amb diversos actors. Així mateix, els resultats obtinguts els seran donats a conèixer per a la seva aprovació i validació." (p. 53)

---

¹⁰² Nick Middeldorp, Rosember Ariza. Pueblos indígenas y afrodescendientes: herramientas para la defensa del territorio. Indicadores para la evaluación de la consulta y protocolo para la resolución de conflictos socioambientales. Instituto Interamericano de Derechos Humanos (IIDH), 2018. Disponible en <https://www.iidh.ed.cr/images/Publicaciones/PersonasColect/Pueblos%20indigenas%20y%20afrodescendientes%20herramientas%20para%20la%20defensa%20del%20territorio.pdf>

El sistema d'indicadors es va desenvolupar en base a diverses sentències de la CoIDH¹⁰³ i tenint en compte observacions de FAO, ONU-REDD+ i altres organismes. I s'organitza en torn a 6 blocs. El primer repassa la preconsulta és a dir, totes les disposicions anteriors al diàleg en termes de designació de representants, llocs i freqüències de les trobades, idioma/es que es faran servir, etc. Es tracta d'un pas fonamental perquè tot el procés es pugui desenvolupar amb èxit. Els tres següents tenen a veure amb la Consulta i amb els requisits de que sigui Prèvia, Lliure i Informada. El cinquè fa referència a Consentiment, amb una importància cabdal perquè, *“quan s'implementa un projecte sense l'aprovació de la comunitat, s'obre el camí a conflictes socioambientals (...) i es vulneren els drets dels pobles tradicionalment discriminats i relegats”* (p. 54). Per últim, el sisè bloc inclou criteris de monitoreig i avaluació, prenent en consideració el fet que la Consulta i el Consentiment han de ser processos amb continuïtat.

Passem a continuació a reproduir el sistema d'indicadors, amb una primera adaptació. En primer lloc, englobarem totes les condicions de la preconsulta (la investigació inclou 14 punts) en un únic requisit. A més, deixarem de banda altres dos blocs inclosos a la investigació, que parlen dels procediments de queixes i resolució de conflictes (i que són objecte de la segona part de la investigació de l'IIDH). I això perquè aquests tres blocs no han estat objecte generalment de recomanacions i/o estudis dels organismes internacionals (i per tant no tenen darrera la seva “legitimació”). El nostre interès rau en saber si el procediment de Consulta s'ha portat a terme conforme als requisits acordats i, sobretot, si hi ha hagut Consentiment.

SISTEMA D'INDICADORS SOBRE CONSULTA I CONSENTIMENT	
Indicadors	Comentaris
BLOC 1: La preconsulta	
La preconsulta	Els pobles concernits van rebre capacitació sobre els seus drets i sobre els processos de Consulta i Consentiment. Es va establir un procediment acordat d'aplicació de la consulta.
BLOC 2: La consulta va ser prèvia?	
Assignació de terres i recursos naturals	Els governs i, més específicament, les secretaries o ministeris d'infraestructura, recursos naturals, mines i medi ambient, s'asseguren que no s'assignin terres a empreses o projectes mitjançant vendes, concessions o lloguers amb procediments violadors dels drets dels

¹⁰³ En concret, *Pueblo Saramaka vs. Surinam*, de 2007 (https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_172_esp.pdf) i *Pueblo Kichwa de Sarayaku vs. Ecuador*, de 2012 (https://corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_245_esp.pdf)

	pobles indígenes i afrodescendents que les ocupen o posseeixen legal o consuetudinàriament.
Identificació dels pobles indígenes i possibles impactes	Els governs i les seves respectives institucions públiques encarregades, identifiquen als pobles indígenes i afrodescendents potencialment afectats pel projecte a consultar; a més, examinen les seves implicacions legals, socials, econòmiques i ambientals, abans de vendre, concessionar o llogar les terres en les quals estan assentades les comunitats afectades
Mapeig del territori	Independentment de si les comunitats tenen o no títols de propietat de la terra, el territori és cartografiat abans d'iniciar el procés de consulta i els estudis d'impacte social i ambiental. L'equip encarregat està conformat mínimament per una persona experta de la comunitat o localitat i professionals de l'antropologia i la geografia. D'altra banda, el consentiment comunitari ha estat donat abans d'efectuar el mapatge.
Identificació de titulars de drets	Els governs i les seves respectives institucions identifiquen a les persones, comunitats, i pobles indígenes i afrodescendents portadors de drets abans de començar els processos de consulta. Si hi ha dubtes sobre aquest tema, es procedeix a la seva identificació per mitjà d'entrevistes, grups focals i consultes a les autoritats ancestrals degudament reconegudes i legitimades per la comunitat
Especificitats de les consultes prèvies	Els governs i les seves respectives institucions encarregades efectuen processos de consulta prèvia en diversos casos: abans d'assignar terres per a usos particulars; abans de l'aprovació de projectes específics; i, abans que les activitats s'implementin. D'altra banda, el Consentiment obtingut per a l'etapa inicial de qualsevol projecte (per exemple, el que s'atorga abans que es doni una concessió) no s'estén a les etapes posteriors.
BLOC 3: La consulta va ser lliure?	
Assignació de terres i recursos naturals	Els governs no emeten permisos per a l'ús, exploració o explotació de terres, territoris i, en general, de cap element de la naturalesa (rius, cascades, boscos, fauna, flora, etc.) sense l'anuència de les comunitats interessades. Si ho fes, per a aquestes serà un desavantatge que ha de ser evitada
Independència de la institució encarregada	El procés de consulta és realitzat per una institució pública independent de la proponent del projecte. Es recomana la participació d'institucions de l' <i>Ombudsman</i> ¹⁰⁴ –defensories del poble, comissions nacionals o procuradoratges, segons sigui el cas (o els seus equivalents)– o

¹⁰⁴ Figura anàloga a la de la Sindicatura de Greuges a Catalunya.

	ministeris de l'interior (o els seus equivalents), en lloc dels ministeris d'infraestructura, energia, mines o altres similars.
Accés a la informació	Les parts involucrades tenen accés permanent, amb absoluta transparència, a informació objectiva, completa i integral. Aquest és un requisit fonamental per a garantir la lliure presa de decisions. La informació està a disposició sense restriccions de les parts interessades. Les comunitats tenen la llibertat de sol·licitar informació a tercers.
Diàleg i bona fe	Les parts involucrades, primordialment les institucions públiques intervinents en el procés de consulta, propicien les condicions per a entaular una relació de bona fe i confiança mútues en l'intercanvi d'informació, el diàleg i la discussió sobre els aspectes a consultar a les comunitats. D'aquesta forma, es possibilita identificar solucions apropiades i factibles als problemes que portaria amb si la implantació d'un projecte. En aquest procés, es preveuen espais propis en els quals les persones líders i les integrants de les comunitats discuteixen les seves preocupacions i propostes lliurement, sense intervencions externes. Pot haver-hi necessitat de repetir o reposicionar accions o prolongar el procés. No es pressionarà a les comunitats a prendre una decisió en un termini determinat. D'altra banda, les comunitats no hauran de carregar amb les despeses ni la logística del procés de consulta.
Representativitat de les institucions indígenes	El procés d'elecció de representants del poble interessat, a més d'haver estat establert prèviament, és verificable per part de la comunitat. Si aquestes persones són nomenades pel govern i no per la pròpia comunitat, no actuen en la seva representació, encara que participin en la consulta en general. En previsió de possibles abusos de poder o extralimitacions del seu mandat per part dels representants, la comunitat estableix mecanismes de monitoratge del seu paper i validació o invalidació de les seves decisions.
Gestió de crisis de lideratge intern	A vegades i a causa de factors diversos, s'han observat crisis de lideratge a l'interior de les comunitats interessades, així com tensions en les seves estructures de presa de decisions, divisions, postures oportunistes, usurpació de funcions i corrupció per part d'alguns líders, així com enfrontaments vetllats o oberts entre diferents grups. Això condueix a una crisi de representativitat de cara a un procés de consulta perquè dificulta identificar a les persones, institucions o autoritats tradicionals legítimes. Davant això, es realitzen, amb regularitat, consultes altament participatives, preferiblement assemblees, i es recorre a les autoritats tradicionals que comptin amb la legitimació de la majoria. La idea és que la pressió social que

	s'exerceix en una reunió, sovint tendeix a limitar la presa de decisions amb base en interessos individuals per sobre de la voluntat col·lectiva.
Participació interna	Tots els membres de la comunitat tenen llibertat per a participar, sense importar el seu gènere, edat o rang. En la planificació del procés de consulta s'estableixen mesures per a garantir la participació de les dones i compromisos reals per a la seva posada en pràctica. Si són diverses comunitats les consultades, s'estableix un comitè coordinador de representants que prenen acords sobre assumptes generals que els concerneixen a totes.
Procés lliure de coerció	El procés de consulta es desenvolupa en un clima de confiança mútua, amb ple respecte a la lliure participació i expressió de les comunitats i els seus representants. No es permeten, en cap concepte, expressions ni accions tendents a la intimidació, la coerció o la manipulació; tampoc s'accepten negociacions a esquena de la comunitat, suborns o premis. Si ha existit intimidació, coerció o manipulació, les decisions preses són il·legítimes, la qual cosa sol suscitar ressentiments o divisions que desemboquen en conflictes intracomunitaris o amb les contraparts
La empresa no pot cooptar els líders locals	Les empreses actuen amb transparència i ple respecte a la comunitat i els seus representants. En tal sentit, no prometen ni ofereixen ocupacions o obsequis a membres particulars de la comunitat, abans d'obtenir el consentiment previ, lliure i informat i un acord legalment vinculant derivat d'una consulta que compleixi amb els estàndards internacionals per a permetre-li a l'empresa usar, explorar o explotar la terra, el territori i els elements naturals.
Dret a nomenar facilitadors i assessors	Les comunitats tenen dret a nomenar persones facilitadores i assessores independents o aliades, que estiguin en capacitat de retroalimentar-les críticament i assessorar-les legalment. La presència i involucrament d'organitzacions d'alt perfil i compromís amb els seus drets (com a observadores i facilitadores) contribueix a la transparència i legitimitat del procés. No obstant això, no poden usurpar el seu lloc en la presa decisions.
Respecte als drets i pràctiques indígenes	L'empresa i les institucions públiques respecten els drets humans generals i específics de les persones i comunitats interessades, així com el Dret indígena i les seves pràctiques tradicionals de presa de decisions.
Prohibició absoluta del recurs a la violència	L'empresa no efectua, instiga, consent ni encobreix, sota cap circumstància, actes de violència de cap mena dirigits a comunitats, organitzacions o persones opositors al projecte; tampoc es beneficien d'ells. En les seves actuacions no hi ha lloc ni tan sols a la sospita del recurs a la violència ni aliances amb mercenaris, paramilitars o persones integrants de la forces armades i policials del país, ni d'actes

	d'intimidació (extra) judicial o assetjament per forces de seguretat privades.
Respecte de l'anonimat de les persones denunciants	La institució encarregada de dur a terme el procés de consulta respecta –i resguarda– l'anonimat de les persones que –recorren al mecanisme de queixes– es constitueixen en demandants o denunciants, per a protegir-les de potencials riscos a la seva integritat i evitar que siguin blanc de represàlies de diversos tipus.
Dret a no participar en la consulta ni en el consentiment	Les comunitats interessades estan conscients dels seus drets, entre ells el que no estan legalment obligades a negociar. Això significa que en tot moment poden decidir abstenir-se de participar en un procés de consulta
BLOC 4: La consulta va ser informada?	
Perícia de l'equip de consulta	L'equip responsable del procés de consulta està familiaritzat amb els aspectes socials, culturals, econòmics, polítics i històrics de les comunitats interessades. Està conformat per persones expertes en l'exercici del dret a la consulta, de diverses disciplines, entre els qui s'inclou a juristes i professionals de l'Antropologia i la Geografia, això últim per si és necessari el mapatge del territori. Si en la comunitat interessada no es parla espanyol, en l'equip s'inclou almenys una persona que conegui l'idioma local i sigui capaç de traduir tots els termes i facetes del procés adequadament.
Qualitat de la informació	Es proveeix la informació pertinent amb la suficient anticipació i en les formes adequades perquè sigui compresa, discutida i aprehesa degudament per la comunitat. És objectiva i precisa, a més cobreix tant els aspectes positius com els negatius, així com les conseqüències d'atorgar o negar el consentiment. Es donen a conèixer totes les implicacions legals del projecte proposat.
Presentació de la informació	La informació és comprensible tant en la forma com en els seus continguts. Es proporciona en l'idioma propi de la comunitat. L'entitat encarregada de realitzar el procés de consulta proveeix tots els materials necessaris en els formats acordats (impresos, visuals, audiovisuals, etc.). De cap manera no es respecta, s'estigmatitza ni es reproduïen els estereotips i prejudicis discriminatoris i racistes amb els quals se sol denigrar als pobles interessats. En la seva distribució s'aconsegueix a totes les persones i comunitats potencialment afectades, encara a les més remotes; se'ls dona preponderància a les dones i grups marginats. No es presenta en forma de propaganda ni de material publicitari, tampoc com un "fet consumat" i inevitable sota l'argument que ja compta amb l'autorització del govern.

Formació de persones facilitadores pertanyents a les comunitats involucrades	Es desenvolupen processos de formació de capacitats a persones pertanyents a les comunitats respecte de temes clau en la consulta, formes de participació, animació comunitària, disseminació d'informació i altres activitats pertinents perquè el procés sigui el més ampli i participatiu possible.
Capacitació en drets humans	L'equip responsable capacita els pobles interessats sobre els seus drets humans fonamentals, consagrats tant en la legislació nacional com en la internacional, particularment sobre el seu dret a la consulta i el consentiment.
Accés a informació independent	Les comunitats tenen dret a accedir a fonts d'informació independents en relació amb les implicacions legals, econòmiques, ambientals i socials de les operacions proposades en les seves terres i territoris. A més, tenen dret a establir contacte amb altres comunitats afectades per projectes similars o la mateixa empresa, amb l'objectiu d'intercanviar experiències i informació
Continguts de la informació sobre el projecte	<p>Les comunitats interessades són informades, com a mínim, sobre els següents aspectes:</p> <ul style="list-style-type: none"> i. L'empresa: el seu historial, estructura, la ubicació de la seva seu, el personal involucrat, els seus inversors, els estàndards voluntaris que ha subscrit i els seus contactes clau. ii. Les institucions estatals i privades vinculades amb el negoci en si mateix –com a finançadores, sòcies, etc.– o la promoció o regulació del projecte. iii. L'índole, els objectius, la grandària, els procediments, la durada, abast i la reversibilitat del projecte, la seva projecció financera –en particular, la suma estimada de guanys a obtenir–, els impostos i regalies que haurà de pagar-li a l'Estat així com el número i origen del personal involucrat. ii. iv. Les raons i motius per a desenvolupar el projecte.
L'estudi d'impacte social i ambiental	<p>L'estudi d'impacte social i ambiental forma part del procés interactiu de la consulta, i conté, almenys, els següents aspectes:</p> <ul style="list-style-type: none"> i. La descripció de l'àrea geogràfica que serà afectada. Entre altres mitjans, es recorre a mapes de la zona a intervenir. Si aquests no existeixen, l'equip encarregat d'organitzar i efectuar la consulta haurà d'elaborar la metodologia per a esmenar aquesta manca. ii. Els canvis que es donaran en l'accés i ús de la terra i els elements naturals. És essencial investigar i verificar amb les comunitats quin és l'estatus legal i consuetudinari de la seva tinença, establir què canviarà després de l'adquisició, lloguer o concessió per part de l'empresa que impulsarà el projecte així com els seus impactes sobre la vida humana i natural.

	<p>iii. L'estudi d'impacte ambiental i social és realitzat en col·laboració amb les comunitats interessades per mitjà de grups focals, entrevistes i un mapatge social i cultural. També per aquest mitjà s'han de proveir dades de referència per a la conformació d'una línia de base per a futures avaluacions.</p> <p>iv. Formes i propostes de mesures de mitigació i compensació destinades a protegir les maneres de vida cultural, espiritual i la subsistència de les comunitats (el que inclou la seguretat alimentària i l'accés a l'aigua). S'han de plantejar diversos escenaris així com preveure problemes i solucions.</p> <p>v. Opcions, procediments i compensació per reubicació, per si les comunitats estan anuents a traslladar-se a territoris amb similars condicions al que ocupen.</p> <p>vi. Oportunitats d'ocupació i participació en els beneficis del projecte, sense pràctiques de caràcter clientelar ni ofertes o promeses que no seran complertes.</p>
BLOC 5: La consulta va donar com a resultat el consentiment previ, lliure i informat?	
Responsabilitat de l'Estat	La responsabilitat d'obtenir el consentiment és de l'Estat. Aquesta obligació no pot ser delegada a un tercer ni a l'empresa privada
El temps necessari per arribar a un consens	Es respecta el temps que els pobles interessats necessiten per a arribar a un consens. Un procés precipitat pot desencadenar divisions intracomunitàries i disputes entre les diferents comunitats potencialment afectades, o d'aquestes amb l'empresa i la institucionalitat pública.
Capacitat per debatre i obtenir informació externa	Un aspecte clau del consentiment és la potestat de les comunitats de fer consultes internes, independents del proponent del projecte, i de posar-se en contacte amb tercers per a obtenir assistència, informació, perspectives alternatives, aclariments o assessoria qualificada.
El consentiment és col·lectiu	Es compta amb procediments clars i precisos i registres de confiança per a demostrar que el consentiment ha estat atorgat col·lectivament i no és producte d'una decisió presa per la representació comunitària, al marge de l'opinió i voluntat de totes les persones que pertanyen a la comunitat. En concloure la consulta, és important informar-los als portadors de drets tots els detalls i implicacions de la decisió presa, amb transparència i veracitat absolutes, proporcionant-los les dades i criteris suficients perquè estiguin en capacitat de revisar els resultats i, si així ho decideixen, reafirmar o negar el consentiment.
Libertat d'excloure d'actors no desitjats	El consentiment no ha estat atorgat amb presència o participació d'actors no desitjats per la comunitat, com a militars o forces de seguretat privada, en cap de les etapes del procés de consulta

Documentació d'acords	Tots els acords presos al llarg del procés de consulta, tant els preliminars com els finals i el consentiment, si fos atorgat, seran plasmats en un format acordat prèviament entre totes les parts intervinents. Es considera essencial fer-ho per escrit en documents concordes amb el que s'estableix per la legislació nacional en matèria contractual. Addicionalment, el procés pot ser documentat per altres mitjans.
Lliure accés als acords	Els acords presos al llarg del procés de consulta, tant els preliminars com els finals i el consentiment, si fos atorgat, són de lliure accés per a totes les parts intervinents i el públic interessat.
Consulta pel consentiment en cada fase del projecte	<p>Es requereix el consentiment de la comunitat per a les següents accions:</p> <ul style="list-style-type: none"> i. Iniciar converses sobre el projecte proposat. ii. Desenvolupar un pla detallat de la consulta amb la participació comunitària i efectuar-la. iii. Implementar el projecte. <p>Per tant, la consulta és un procés continu i es requereix mantenir el consentiment en tots els passos a donar per a iniciar, posar en marxa i mantenir el projecte.</p>
Consentiment per als diferents aspectes del projecte	<p>S'ha d'obtenir el consentiment previ, lliure i informat per a tota la gamma de qüestions (socials, econòmiques, legals, ambientals, etc.) que implica el projecte, entre elles:</p> <ul style="list-style-type: none"> i. La manera d'establir els acords. ii. Les transaccions relatives a les terres iii. La distribució dels beneficis. iv. Els arranjaments financers i legals. v. L'intercanvi d'informació. vi. La mitigació dels impactes negatius i la compensació per aquells que siguin inevitables. vii. La garantia i protecció dels drets humans individuals i col·lectius dels portadors de drets. viii. La contractació d'assegurances per a compensar a demandants i denunciants quan es comprovi l'existència d'irregularitats, danys o incompliments de compromisos al llarg de les diferents etapes del projecte. ix. Els mecanismes de monitoratge, verificació i avaluació. x. L'establiment de procediments i un mecanisme de presentació de queixes. xi. L'establiment de procediments i un mecanisme per a la resolució de disputes.

Compensacions	<p>Com a part d'un acord formal que és part del consentiment, s'establirà i implementarà un procediment per a calcular i distribuir una compensació justa (monetària o d'una altra índole, si les comunitats així ho desitgen, d'acord amb el Dret indígena), per a reparar els danys causats pel projecte. Aquest procediment ha de contemplar els següents aspectes:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. Les diferències de gènere i els desbalanç de poder entre homes i dones respecte de la capacitat de reclamar drets. b. La tinença i accés a la terra i la naturalesa. c. Les diferències entre les comunitats nòmades i aquelles establertes de manera permanent o semi-permanent respecte dels seus drets legals i consuetudinaris a la terra.
El dret a negar el consentiment	<p>S'ha de respectar el dret de les comunitats a negar el consentiment en una fase primerenca i decidir si desitgen continuar amb les discussions. Les comunitats també poden abstenir-se d'atorgar el seu consentiment fins que els altres actors involucrats compleixin amb les condicions que elles els sol·licitin. Així mateix, s'ha de respectar el dret de les comunitats a negar-se a una renegociació, si així ho decidissin.</p>
Oposició d'una minoria significativa	<p>Si hi ha una minoria significativa per la seva posició en la jerarquia de la comunitat (autoritats tradicionals legítimes), la seva edat (les persones majors que tenen un rol preponderant en la majoria de col·lectius ètnics), el seu paper en la cultura i l'espiritualitat (sacerdots, xamans, guies espirituals), el gènere (la iniciativa podria perjudicar les dones, per exemple) que s'oposa al projecte; o si fos impossible el consentiment mitjançant un consens, és raonable assumir que la seva implementació serà problemàtica i perjudicial per a totes les parts. Aquesta situació probablement generarà divisions i conflictes intracomunitaris i amb l'empresa; per tant, el més recomanable és no seguir endavant amb el projecte</p>
Reconeixement de la necessitat d'obtenir i respectar el consentiment	<p>Els proponents del projecte comprenen que respectar, mantenir i obtenir el consentiment és un requisit inherent i necessari per a desenvolupar el projecte. No disminueixen la importància del procés de consulta, no soscaven els drets individuals i col·lectius dels pobles indígenes i afrodescendents ni avancen amb la construcció del projecte proposat sense haver obtingut el consentiment.</p>
BLOC 6: Hi ha monitoratge i avaluació?	
Documentació del resultat	<p>El resultat de la consulta, degudament registrat i documentat per escrit, és de lliure accés per a totes les parts i qualsevol persona interessada a conèixer-ho. En els acords s'ha d'establir clarament si el consentiment va ser aprovat o negat, les condicions definides amb la comunitat i el caràcter vinculant i exigible de les decisions preses.</p>

<p>La postconsulta</p>	<p>La implementació dels acords, el seu monitoratge i verificació són part intrínseques del procés de consulta. Obtenir el consentiment inicial per a implementar el projecte només és el primer pas. Per a mantenir-ho en totes les seves etapes, es requereix de la participació contínua i permanent de les comunitats, així com un monitoratge participatiu i una verificació robusta dels termes acordats tant per a sostenir el consentiment com per a assegurar el seu respecte i plena implementació pràctica. Un monitoratge efectiu, transparent i apegat als drets dels pobles indígenes i afrodescendents de la implementació dels acords, els permet a les parts conèixer el seu acompliment amb precisió i incorporar els correctius necessaris en cas que es detectin deficiències. Aquest procés ha de ser dut a terme per un equip independent, seleccionat mitjançant un acord entre totes les parts. Per a efectuar-ho, es recorre a la realització d'entrevistes, la consulta a grups focals i altres tècniques de recollida d'informació, entre les quals s'incorporaran les pràctiques tradicionals comunitàries; així mateix, s'haurà de treballar amb tot l'espectre de portadors de drets. Les troballes de l'estudi han de ser difoses, compartits i discutits en sessions públiques i assemblees comunitàries.</p>
-------------------------------	---

Ja es veu que el procés és complex i pot ser prolongat en el temps. A més, cal que es compleixin tots els indicadors per tal que estigui d'acord amb els estàndards internacionals de drets humans i que puguem dir que s'han complert els drets dels Pobles Indígenes. La publicació de l'IIDH inclou un diagrama (p. 55), extret del Programa ONU-REDD+, *"perfectament aplicable a qualsevol consulta"*, que ofereix una mirada força més sintètica del sistema i les seves passes.

Aquest sistema d'indicadors es va posar en pràctica per analitzar el cas de comunitats indígenes colombianes afectades per una microhidroelèctrica administrada per una empresa pública. El resultat

"clarament demostra que el procés de consulta (...) és insatisfactori (...), el projecte no va obtenir el consentiment; tampoc hi ha hagut seguiment respecte dels seus impactes negatius. En conclusió, es constata la manca de respecte als drets col·lectius i de consulta i de consentiment de les comunitats afectades." (p. 79)

De tots aquests criteris, destaquem a continuació allò que des d'alterNativa considerem més important:

- **Preconsulta:** no caldria tenir-la en compte, ja que, si estem valorant un procés de Consulta i Consentiment (en marxa o acabat), és perquè hi ha haguts acords previs en quant al seu desenvolupament.
- **Monitoratge i avaluació:** És molt rellevant, com expressa la investigació, que tant la Consulta com, sobretot, el Consentiment, s'han de donar *"en cada fase del projecte"*

com reflecteix un dels indicadors del sistema. Això implica que el monitoratge i l'avaluació han de donar-se en cada una d'aquestes fases de manera independent.

- **Consulta Prèvia:** abans de l'aprovació de qualsevol acte administratiu per part de l'estat, és fonamental disposar de la identificació i cartografia del territori afectats, dels territoris indígenes (amb o sense escriptura pública) i de les poblacions titulars de drets, així com d'estudis d'impacte que englobin aspectes ambientals i socials i que no provenguin (només) de les empreses.
- **Consulta Lliure:** Respectar el dret de les comunitats a portar a terme la Consulta de la manera que considerin en termes de representativitat, aprovació d'acords, suport extern d'organitzacions aliades, etc. S'ha de tenir molta cura d'evitar la cooptació de representants de les comunitats i òbviament no tolerar amenaces o coercions de qualsevol tipus
- **Consulta Informada:** S'ha d'acreditar l'accés a la informació per part de les comunitats i pel públic en general. També que la documentació sobre el projecte, així com l'estudi d'impacte ambiental i social, siguin estudiats per persones i/o entitats externes al procés, si les comunitats així ho requereixen.
- **Consentiment:** No pot ser l'empresa la que negociï amb les comunitats, sinó l'estat. Els documents finals han d'estar validats per totes les persones de les comunitats i ser públics. A més, han d'emmarcar clarament l'abast del consentiment (indicadors "Consulta pel consentiment en cada fase del projecte" i "Consentiment per als diferents aspectes del projecte").

Ara la pregunta és com es pot utilitzar aquest sistema d'indicadors per part de les administracions públiques en els processos de CPSR. I la resposta dista de ser obvia.

La nostra proposta, és clar, seria exigir a l'empresa contractista informació sobre:

- la cadena de subministrament del bé o servei fins a la mina;
- en cas afirmatiu, si la/les mines es troben dins de territori indígena;
- en cas afirmatiu, si hi ha hagut un procés de Consulta i Consentiment d'acord al sistema d'indicadors proposat.

Com que sembla que estem lluny d'això, la possible utilització d'aquest sistema és alguna cosa que s'haurà d'anar esbrinant a mesura que les administracions vagin fent progressos en la direcció del respecte als drets humans en la contractació pública. Per poder disposar d'aquest sistema de manera que es pugui fer servir com a condició i/o criteri en processos de licitació pública, segurament resultarà imprescindible disposar d'alguna llei (diguem-li de diligència deguda) en la qual quedi reflectida la obligació de les empreses d'informar i fer seguiment de la seva cadena de subministrament (fins a la mina). I probablement també ajudaria que existís alguna reglamentació sobre què obligacions comporta per a l'Estat espanyol la ratificació del Conveni 169. Potser es podria pensar a fer servir aquests sistema

com a font d'informació, per exemple, a través d'entitats i organitzacions socials interessades mitjançant les corresponents convocatòries de subvencions. Aquest sistema d'indicadors podria servir també com a eina d'incidència davant iniciatives legislatives que hi tinguin relació.

En tot cas, volem que aquesta proposta serveixi per posar sobre la taula la importància dels drets de Consulta i Consentiment, per mostrar la quantitat d'elements que s'hi han de tenir en compte i per continuar la nostra tasca de defensa i difusió dels drets del Poble Indígena.

"Si les actuals tendències de creixement en la població mundial, industrialització, contaminació, producció d'aliments, i explotació de recursos continua sense modificacions, els límits del creixement en el nostre planeta s'aconseguiran en algun moment dins dels pròxims cent anys. El resultat més probable serà una declinació sobtada i incontrolable tant de la població com de la capacitat industrial."

Donella H. Meadows et al. *Els límits del creixement*. Nova York, Universe Books, 1972.

"Malgrat les constants lloances a la tecnologia i al progrés, realitzades sobretot en els mitjans de comunicació, existeix la sospita, cada vegada més estesa, que no es pot continuar amb aquest model de producció i consum per molt de temps. Comença a -entreveure's la idea que s'estan superant límits que mai haurien d'haver-se ignorat ni traspasat."

Yayo Herrero, Fernando Cembranos y Marta Pascual (Coords.). *Canviar les ulleres per a mirar el món. Una nova cultura de la sostenibilitat*. Libros en Acción, 2011.

Fa més de 50 anys de la publicació de l'"Informe Meadows" (2012). En 50 anys han canviat moltes coses, però sembla que continuem resistint-nos a assumir les més bàsiques. Segons informes de la ONU, la població mundial s'ha triplicat des de mitjans del segle XX (dels 2500 milions de persones al 1950 hem passat a 8000 milions al novembre del 2022). D'igual manera, el consum d'energia també ha augmentat: en la actualitat, és sis vegades superior al registrat al 1950, i es preveu que augmenti més del 50% en els propers 10 anys.

El discurs del decreixement continua sent frustrat per la idea de que es pot continuar creixent senzillament trobant altres tipus d'energies. Les institucions defensen un discurs marcat pels beneficis d'una transició verda que, si bé edulcora la situació actual, no qüestiona l'arrel del problema: el volum de consum energètic continua augmentant exponencialment, així com l'extracció de matèries primes, minerals i d'altres. La perspectiva capitalista continua ancorada en entendre el creixement com innegociable i diposita la solució de les seves conseqüències en tecnologies que permetin continuar el nostre dia a dia a la vegada que disminuïm el volum de CO₂ en l'atmosfera¹⁰⁵.

Reconeixem aquest *tecno-optimisme* en les polítiques de *Green New Deal* i la transició verda que els països del Nord Global estan descrivint en acords i propostes de tota mena en conferències i trobades internacionals. En el rerefons d'aquest pensament està la idea que el creixement econòmic es desvincula dels combustibles fòssils i que aquest creixement pot

---

¹⁰⁵ De la resta de problemes greus que estem deixant a la biosfera no en parlem gaire: la pèrdua massiva de biodiversitat, l'emprobriment de les terres de cultiu, la manca d'aigua dolça, ...

seguir avançant a través d'alternatives energètiques. Economistes progressistes com Robert Pollin proposen invertir cada any entre l'1,5 i el 2% del PIB mundial en l'augment de l'eficiència energètica i l'expansió dels sistemes de generació d'energia renovable, la qual cosa no només permetria reduir les emissions globals de CO₂ un 40% en vint anys, sinó també *“recolzar uns nivells de vida creixents i ampliar les oportunitats laborals”*.¹⁰⁶ Arriba a assegurar que les emissions podrien eliminar-se completament en un termini de 40-50 anys.

Front això tenim l'evidència que l'economia “verda” necessitarà un volum cada vegada més gran de minerals i metalls. Hem mostrat al llarg d'aquest informe algunes dades respecte al consum de liti, però la qüestió és anàloga per a molts minerals més. Aquest creixement de la mineria s'haurà de basar encara en la crema de més quantitat de combustibles fòssils, per dues raons fonamentals: no és possible avui en dia moure les grans màquines necessàries en la mineria a gran escala amb electricitat, i tampoc és possible electrificar tot el transport necessari per portar aquests materials fins als llocs de transformació i consum final. Així que de fet els sistemes renovables de generació d'energia no estan reemplaçant els sistemes basats en combustibles fòssils: els estan complementant. Més enllà d'això, la qüestió última és que el consum i la despesa energètica s'assenten sobre un món físic, un sistema tancat en termes materials, per la qual cosa no té sentit continuar endavant i amunt: l'esgotament de molts dels materials necessaris per aquesta transició verda està segurament més a prop del que creiem i en tot cas és segur que arribarà en algun moment. Continuem així esgotant la base física i biològica necessària per a la vida, no només en el cas dels materials o l'energia.

I les alternatives? Existeixen moltes propostes diferents sobre com aturar aquest despropòsit. Les que des d'alterNativa creiem que tenen sentit parteixen d'una perspectiva comuna: hem de repensar quines són les nostres veritables necessitats, hem de re-localitzar (versus globalitzar) i tancar al màxim els cicles d'energia i materials, afavorir la diversitat biològica, estimular la cooperació front a la competició, entre d'altres. De tot això i molt més parla *Canviar les ulleres per mirar el món*, del qual hem extret una cita al començament d'aquest epíleg.

De tot això no parlen (o no els escoltem almenys), però en saben molt els milers de Pobles Indígenes repartits pel món. Com diem en el nostra Pla Estratègic *“els coneixements, els recursos i les pràctiques tradicionals dels pobles indígenes ens aporten molts elements de sostenibilitat social, cultural, política i mediambiental”*. No estem proposant que totes les societats vivim com molt Pobles Indígenes ho fan, sinó que moltes idees i experiències necessàries per aturar la crisi ambiental i social global ja fa temps que estan entre nosaltres, però no les volem veure. Així com els Pobles Indígenes no han estat gaire considerats en les anàlisis sobre CPSR, tampoc no ho han estat com a possibles exemples de concepcions i

---

¹⁰⁶ Robert Pollin. *“Decreixement vs Nou New Deal verd”*. New Left Review 112, setembre-octubre 2018. Disponible en: <https://newleftreview.es/issues/112/articles/robert-pollin-decrecimiento-vs-nuevo-em-new-deal-em-verde.pdf>

pràctiques realment sostenibles i allunyades del perillós concepte de termes com “progrés” i “desenvolupament” que tenim en les societats capitalistes.

Des d'alterNativa **defensem el concepte de Bon Viure** (Buen Vivir, *Suma Qamaña* en vocabulari aimara i *Sumak Kawsay* en quítxua equatorià), que va donar-se a conèixer internacionalment arran dels debats constituents a Bolívia i Equador als voltants del canvi de mil·lenni, però que prové d'una llarga tradició de maneres de fer i estar en el món d'aquests Pobles. En termes conceptuals, hi ha cert consens en que aquest concepte *“implica un qüestionament substancial a les idees contemporànies de desenvolupament, i especialment la seva inclinació al creixement econòmic”*¹⁰⁷. El Bon Viure confronta els discursos que celebren el consum material com a indicador de benestar i apel·la a una qualitat de vida que inclou tant a les persones com la resta d'éssers vius i els ecosistemes, obrint espai a una altra manera de pensar el món i la nostra activitat.

Des d'una perspectiva més concreta, el Bon Viure ha de permetre'ns adonar-nos que els processos de transició verda, pensats i portats a terme des de les societats i els poders capitalistes, tenen profundes conseqüències negatives, una petita part de les quals les hem intentat reflectir en aquesta publicació, per a moltes cultures que no miren el món amb l'avidesa del benefici econòmic. Els grans i necessaris moviments globals cap a la reducció dels gasos d'efecte hivernacle a l'atmosfera i la transició a formes d'obtenció d'energia no dependents de la crema de combustibles fòssils han de passar sí o sí per tenir en compte els efectes sobre la resta d'éssers vius i per respectar les diverses mirades cap al futur. D'altre manera, tant en termes físics com ètics, continuarem condemnant la nostra pròpia existència com a espècie.

---

¹⁰⁷ Eduardo Gudynas. Bon Viure: germinant alternatives al desenvolupament. ALAI, 462, febrer 2011.